

Gárdonyi Géza

Két menyasszony

TARTALOM

A két menyasszony
A hidon
Barátkozás
Az utolsó boszorkány
A fecske
Mi a koplalás
A Riska
A béna
Ki ette meg a májamat?
A láncvirág
Kinyes
A kétféle nóta
Péter fája
A béke embere
Kastély a föld alatt
Kurtán Mihály Egyiptomban
Jánosok vagyunk

A két menyasszony.

Az egyik.

Kedves Hugom!

7-én esküdtünk, és ma 14-ike van. Mennyi minden történt ezalatt az egy hét alatt!

6-ikán este háltunk utoljára a csöndes leányszobában.

- Holnap ilyenkor - mondtuk egymást átölelve - holnap ilyenkor asszonyok leszünk.

Te már éjfélkor elaludtál. A hold az arcodra sütött. Láttam, hogy mosolyogva alszol. Én még az egyet is hallottam ütni. Azután egész éjjel Daniról álmodtam. Dani király volt, én meg királyné, és az angyalok voltak az udvari népünk.

Szép álom volt, el se mondhattam neked. De csak az álom szép, Julcsám, az álom a szép ebben a földi életben.

Másnap délben már asszonynévvel csókoltuk meg egymást.

- Az Isten szereti magukat, édes leányaim, - dikciózott az asztalnál a plébános úr, - mert két izben bocsátott két örömet a kegyetek nevével erre a házra: akkor, mikor születtek és most, hogy egy napon tették a fejükre a menyasszonyi koszorút.

Milyen szép voltál, Juliska, a menyasszonyi ruhában: a fátyol tündérleánynya változtatott téged. De én is szép voltam. Nem leszek ilyen szép többé soha! Életünknek legkülönösebb napja volt ez, Juliska.

A végtelen hosszú ebéd, aztán ti jobbra, mi balra.

Magamban sajnáltalak, hogy a te nászutad csak félóraig tart, és amennyire ezen a boldog napon boszankodni lehetett, hát boszankodtam is a vőlegényedre. Azt gondoltam: takarékoskodik.

Engem, amint kívántam: Dani Velencébe vitt. Nem értem ezeket a férfiakat: ő is csak a szomszéd vármegyébe nászutazott volna velem, ha ráhagyom. Nem: Velencét nem engedem el!

De ott kezdem, ahogy beültünk a fiakerbe. Amint a kocsi megindult, Dani szerelmesen a szemembe nézett. Ebben a tekintetében benne volt a lutrizó boldogsága, aki megnyerte a főnyereményt.

Fájdalom: nyitott kocsin mentünk, és így bármennyire óhajtottunk is egymásnak a karjába borulni, az utcánjárók miatt nem lehetett. És én mégis boldognak éreztem magamat: asszony vagyok, gondoltam, örökre asszony. Ez a szó asszony: fölszabadulás, napfény, élet! És elvégre is, gondoltam, mingyárt a vonaton leszünk, ahol az én kis baglyomat kedvemre összecsókolhatom.

Egymás kezét boldogan szorongatva érünk az állomásra. A váróterem tele volt. Soha nem láttam ilyen kellemesnek a vasuti várótermet. A lokomotivok is barátságosan tüszkölve dohogtak el a síneken előttünk. Minden, minden a világon mintha résztvevett volna a mi örömünkben. Csak az utazók arca nem volt olyan boldog, mint a miénk. Szegények: ők nem a boldogság utasai.

Egy vörös plüssdiványon meghúzódva vártuk a csöngetést.

- Még egy negyedóra, még öt perc - mondotta Dani, az óráját föl-fölpattantva. - De Mariskám, én mégis külön kupét váltok.

- Hova gondol? Velencéig elsőosztályu külön kupé!

- Igaz, - felelte, - hiszen első osztályon mindig kevés az utazó. De mégis boszantó, hogy az ember a tulajdon feleségét meg se csókolhatja. Azt hiszem, nem okozna itt feltűnést...

- Ugyan Dani: szégyelje magát!

Végre csengettek. A hordár előrohant a táskákkal és elveszett a tömegben. Mikorra megtaláltuk a kupét, ahová a táskáimat betette, már akkor behelyezkedett oda egy beretvált képű, feketeruhás öreg úr. Behelyezkedett úgy, mintha a vonat feltalálása óta más hivatala nem is volt volna, csak az hogy ott üljön.

Dani leugrott. A konduktort kereste. Láttam, hogy pénzt nyom a markába. A konduktor vállat vont, és alázatosan magyarázott. A kocsikat új meg új tömegek lepték el: egymást taszigálva rohantak föl a kocsilépcsőkhöz, és furakodtak be az ajtókon.

Dani kedvetlenül tért vissza. A kupében még akkor az öreg mellett egy fiatal vörös úr is helyet foglalt, Dani becsapta az ajtót, és az ablakok kárpitját összerántotta. A két idegenre úgy nézett, mintha meg akarná őket gyilkolni.

Megszorítottam a kezét és a szemébe mosolyogtam, csak hogy ne haragudjék. Hát el is feledte abban a pillanatban az egész világot; annyira elfeledte, hogy csaknem megcsókolt.

- Dani, Dani, - mondtam, elhárítva a csókját, - nem vagyunk magunkban.

Akkor lehülten pillantott szét, - én pedig alig tudtam erőt venni magamon, hogy könnyek ne gyűljenek a szemembe.

A vonat elindult. A konduktor bejött a jegyekért.

- Minden kupében nyolcan vannak, - mondta mentegetőzve, - útközben majd kiszállanak, csak tessék rábízni.

- No lássa, - súgom Daninak, - az a fő, hogy nyugodtak legyünk.

Átöltöttem a karján a karomat, és vidáman néztem a szeme közé.

A velünk szembenülő vörös fiatalember monoklit igazított a szemére, és úgy tett, mintha hirlapot olvasna, pedig csak az arcát fődte vele Dani felől, hogy szabadon rám pisloghasson.

Dani végignézte őt is, meg az öreg urat is, aztán búsan emelte a szemét reám.

- Gyujtsen rá, - mondtam.

Azzal elővontam a zsebéből a szivartárcáját.

Ez megint helyrehozta őt. Az öreg úr is engedelmet kért, hogy rágyujthasson. Megadtam neki. A vörös szakálu tüsszögve vonult a kanapé másik sarkába.

- Meddig utaznak az urak? - kérdezte Dani.

- Én csak Kanizsáig megyek, - felelte az öreg úr, a rajta lévő fekete kabátok zsebeiben motoszkálva.

- Kanizsáig? - kiáltott föl Dani, - hiszen az rettentő messze van!

- Dehogyan is, - felelt jókedvűen az öreg úr, - manapság már semmi sincs messze. A régi világban egy hétig jöttünk Kanizsától Budáig. Rablók, zsványok állták utunkat; csárdákban aludtunk, tarisznyából ebédeltünk, kulacs nélkül meg nem is lehetett képzelni utazást.

A gyufatartóját folytonosan keresgélve, beszélte az utazásait. Kedves, jó öreg ur volt. Később megtudtam, hogy váci kanonok. Jó pincéje lehetett, mert az orra vörös volt. Az utazásai fősorolásában is mindig megjegyezte, hogy hol milyen bort mértek, és hogy egy icéért abban az időben mennyit kellett fizetni.

Dani látta, hogy érdeklődéssel hallgatom az öreget, hát ő is mosolygott a beszédein. Ah, de hát micsoda nászút az, amelynek egyetlen élvezete, hogy egy váci kanonoktól megtudja az ember, mikor milyen bort ivott, és hogy a seinkrajcár milyen pénz volt.

A vörös kecskeszakálu úrról megtudtuk, hogy német, de azt is, hogy Triesztig utazik.

- Ne szálljunk itt ki? - kérdezte Dani, mikor a székesfehérvári állomásra értünk.

- Ne! - feleltem szinte megrettenve.

Attól a gondolattól rettentem meg, hogy egy kis városnak valamelyik rongyos hoteléhez fűződik majd az első asszonyi napok emléke.

Dani a konduktort leste, meg azt, hogy szállanak-e le sokan? Hát szállottak is le elegendően, de föl még többen.

- Megbolondult az egész világ! - sóhajtott Dani elfojtott boszúsággal.

- Miért? Danikám.

- Mindenki utazik! Éppen ma utazik mindenki!

Hozzánk egy császárszakálu vén gyalogos-kapitány küzdötte be magát. Akkor már magam is azon voltam: hogy itt leszálljunk. De rösteltem neki mondani. Tudod, nem jó, ha a férj határozatlannak látja a feleségét: akkor mingyárt a maga akaratát veszi elő. Bízam a jó csillagomban, hogy egyszer csak kiürül a kupé, és mi magunkra maradunk.

A tiszt a vörös németünkkel bocsátkozott beszédbe. Az öreg kanonok az emlékeiben rákmódra haladva, a diákkoráról beszélt élményeket. Így baktatott az idő éjfélig. Akkor az öreg úr elhallgatott és bóbiskolni kezdett. De még így az alvásában is derült maradt az arca, mintha álmában folytatná az életének vidám eseményeire való visszaemlékezéseket.

Magam is megálmosodtam. Fejem a Dani vállára hajlott.

Ime, a jó Isten nem szeret engem, gondoltam szomorúan.

- Aludjék, kedvesem - mondotta búsan Dani, - aludjék, virágom, kényelmesen.

Megkérte a tisztet, hogy üljön át a tulsó oldalra. Szabadkoztam, hogy nem akarok aludni. Lehetetlennek látszott az, hogy ennyi idegen szeme előtt egy nyomorult vasuti kupéban elnyújtózva aludjam. Egy óra hosszáig dacoltam az álommal. Akkor magam kértem Danit, hogy tegyen valamit a fejem alá, és hogy a plédet terítsen be. És ledőltem. A vonat rázása és mormogása, a kanonok ájtatos horkolása csakhamar mély álomba merített. Micsoda szomorú alvás!

Mikor fölnyitottam a szememet, a vonat állott. Velem szemben egy kövér, feketeszemű nő ült; mellette egy nagyszakálu, beesett arcú, erdészféle ember. A reggeli világosság ólomszínű fényvel áradt be az ablakon:

Hol vagyok? A lábamnál megpillantottam Danit. Ott ült. Fejét az ablakhoz támasztva aludt. Talán éppen most aludt el szegény. Az ölében az én meghervadt virágbokrétaimat tartotta. A kabátja gallérja fölhajtván; a cvikker az orrán. Ugy ült ott, mint ahogy a bálból hazatérő korhelyeket festik a szalonélet festői.

Megnéztem magamat a kis kézitükrömben: kissé haloványnak mutatott, de egyébként nem változtam. Azután lassan és óvatosan emelkedtem föl, hogy Danit meg ne zavarjam. Kinéztem az ablakon; Prágerhofon voltunk.

Ime, Juliskám, így telt el az én asszonykoromnak első éjszakája.

A kocsi előtt egy kávéhordó pincér szaladgált. Felköltsem Danit? Nem, hadd aludjék. Aki alszik, annak édesebb az álom, mint a kávé. Magamhoz intettem a fiut. Csak öt percnyi idő volt még. Sietve kellett reggeliznem, mint a levélhordó-házmesterünk szokott otthon.

Ime, az én asszonykoromnak első reggelije.

Dani olyan mélyen aludt, mintha eltökélte volna, hogy végigalussza egész Európát. Nem költöttem fel, mert akkor ébren maradt volna. Jobb így, gondoltam, könnyebben átszenvedem az utat egymagamban, mint hogy őt levertnek lássam. A kövér hölgy fecsegésére sem ébredt föl. Utitársaim olaszul beszéltek.

Danitól ugyan beszélhettek volna akármilyen nyelven, ha Laibachban át nem kell vala szállnunk.

Sohasem feledem el azt a bámulást, mikor a szólításomra fölnyitotta a szemeit. Először a hosszúszakálu olaszra nézett, azután a kövér asszonyságra.

Igen megcsodálta őket. A kismacska szokott ilyen határozatlan karikára nyílt szemekkel nézni. Ujra szóltam neki, akkor tért magához. Jóreggelt kívánt. Bocsánatot kért, hogy aludt. Azután lekiabált egy hordárnak: és átültünk.

A hosszúszakálu urat egy vastagbajuszu, nyirottfejű barna úr cserélte föl. Ez is asszonynyal utazott, egy szeplős, büszkenyaku német asszonynyal. Egy tízéves sovány fiúcska is volt velők. Az is szeplős volt és egyenes nyaku. Arra az asszony minduntalan ráherregett. Mert izgett-mozgott szegényke, szeretett volna a kárpit-bojtokkal játszani.

Ajánlottam Daninak, hogy feküdjék le, most majd én őrzöm. Nem, világért sem. Azt kérdezte, hogy haragszom-e rá, amiért folyton tanuk előtt kell utaznunk? Aztán meg a szememre vetette, hogy ennek az én fősvénységem az oka. Kicsi híja volt, hogy össze nem vesztünk.

- Legyen türelmes Dani, - mondtam nyugalmat erőltetve magamra, - hisz már csak egynéhány óra...

De az örökkévalóság útja is rövidebb lehet egynéhány mértfölddel, mint a mi utunk Velencéig. A vastagbajuszu fekete ember buzgón udvarolt a német asszonynak, s ez is kifogyhatatlan volt a fecsegésben. A német beszédől pedig, tudod Juliska, hogy nekem a fejem mindig megfájdul.

Végre két órakor odaérkeztünk. Borús, szeptemberi nap. Dani fázik, pedig nincs is hideg. A víztől én is megborzongok, sötétszürke, szennyes víz. A gondolasok mind kopott ruháju, durva arcú emberek: nincs a derekukon se kék kendő, se vörös; és nem dalolnak se barcarólátat, se operett-áriákat. Szegény Dani álmosan néz szét maga körül. Nem látok Velencén semmi büvöset, vízáradás alatt levő ócska város.

A Bauer-Grünwaldba akartunk szállani. Ott a portás azt mondta, hogy nincs hely. Ideiglenes lakásul egy magánházat ajánlott. Elfogadtuk.

Ujabb vándorlás. A ház a Rialto-híd közelében egy kis zugutcában van. Jó ideig kell csengetnünk, míg ajtót nyitnak.

- No, hála a jó Istennek, - mondjuk, mikor belépünk a dohos kis ódonbútorzatu szobába.

Olyan fáradtak és elgyötörtek voltunk mind a ketten, mintha nem is esküvőről jönnénk, hanem valami kocsmai verekedésből.

Az asszony, (szoknyában járó fekete agár) szerencsémre följánlotta a szobáját, hogy ott öltözködjem át. Danit még nem szoktam meg annyira, hogy előtte csak a kabátomat is le mertem volna vetni magamról.

Azalatt Dani is átöltözködött. Mikor előjöttem a világos-zöld ruhámban, forrón átölelt és összevissza csókolt, akárhogyan is szabadkoztam. No, tudod a cseléd miatt, aki a szobában rendezkedett, és akit nem tudtunk kiküldeni, mert csak olaszul értett.

- Hát most legelőször is ebédelni menjünk, - mondtam Daninak, - maga, lelkem, még csak nem is reggelizett.

A Márktérre mentünk. Itt csakhamar ráakadtunk a Capello nero vendéglőre, amit a vőlegényed ajánlott. Dani jóízűen is evett, de én mindenben megéreztem az olajszagot.

- No most, anygalkám, - szólt Dani, a szalvétát letéve, - megyünk ám haza.

- Dehogyan megyünk haza, - feleltem, mintha az ellenkezés ördöge szállott volna belém, - előbb sétálunk egyet, lelkem, mert ha korán elalszunk, hajnalban ébredünk, és annál nincs rettenetesebb.

Különben is szoktatni akartam arra, hogy mindig az én kívánságom legyen az övé is. Ajánlom figyelmedbe!

Sétáltunk, csónakáztunk, etettünk galambokat, uzsonnáztunk a Flóriánál, akit a vőlegényed ajánlott, szóval eltöltöttük a délutánt, ahogy lehetett.

Végre is alkonyodott. Csak akkor, tehát majdnem két nap múlva juthattunk el ahhoz a pillanathoz, hogy megölelhettük és megcsókolhattuk egymást a szívünk szerint, tanuk nélkül.

Az ablakon a velencei langyos, tengerszagu levegő áramlott be. A cseléd megint ki meg be kezdett járni: gyertyát meg vizet hozott mignem nagy mulatságomra Dani kilökte, és az ajtón megfordította a kulcsot is.

Mindebben, Juliskám, eddig semmi rendkívüli nincsen: mindez megtörténhetik minden nászutazóval, aki idejön. De még rendkívüli kellemetlenség történt mivelünk: a gyertya kanóca talán meg se hűlt még, mikor egyszerre rémes emberordítás rázta meg a falakat. Egy pillanatnyi csend. Mintha maga a sötétség is kővé meredten hallgatóznék. Azután hörgés.

- Dani! - mondom elfulladó lélekzettel, - Dani!

- Valakit megöltek, - felelte Dani, a rémület didergő hangján. - Fölugrott és a gyújtót kereste.

- Mit akar? - mondom, csaknem sikoltva, - az isten szerelmére, ki ne menjen!

Engedett. Mind a ketten remegve hallgatóztunk: két férfihang... Az egyik mély, a másik érdes... A lépcsőn lassu, nehéz lépések...

Percekig öleltük így egymást hallgatózva, meg-megborzongva a félelemtől.

Akkor újból neszt hallottunk: ajtónyitások és ajtócsukások. Néhány perc múlva megint egy halk ordítás. Hasonlított valamit ez az ordítás az állatkerti oroszlán ordításához.

- De hisz ez rettenetes! - kiáltotta Dani, - hol vagyunk?

A gyertyához kapott. Meggyújtotta és kinyitotta az ajtót: hallgatódzott.

Én elájultam.

Mikor felocsudtam, Dani állott előttem: az arca csupa aggodalom, a kezében vizes kancsó.

- Nincs ok az ijedelemre, - mondotta még mindig sápadtan, - ezek az átkozott fogorvosok.

- Hát fogat húztak?

- Azt: a szomszédunkban fogorvos lakik.

Felöltöztünk és elhagytuk a lakást. Különben is csak kilenc óra volt még. A nagy csatornán javában szólt a szerenád. A Luna-hotelben találtunk egy jó kis szobát, azután kicsónakáztunk, hogy a szerenádot meghallgassuk. De még annak a hangjai sem feledtették el velem azt az iszonyu órát: egész éjjel fogorvosokról álmodtam.

Ideje azonban, hogy befejezzem a leveletem: Dani már türelmetlenkedik. Hát a többit majd szóval mondom el, otthon, kedvesem.

Öllelek és csókollak!

Mari.

A másik.

Kedves Marim!

Nem tudom, hányadika van, és hogy a hétnek micsoda napján írom ezt a leveletem. A boldogságnak nincsen kalendáriuma.

De előről kezdem, amint egymásnak megigértük.

Pista már az esküvő előtt való héten gondoskodott mindenről: kibérelt egy kis háromszobás nyaralót a Zugligetben; felfogadott oda egy siket, de amúgy ügyes szakácsnét, meg egy kis, fekete szemű, jámbor cselédet, a Zsuzskát, akinek nem szabad máskor a konyhából előjönnie, csak mikor csöngetünk.

Csukott fiakerben mentünk a Zugligetbe. Az ilyen fiaker azért jó, hogy ha az ember hátra ül benne, az utcánjárók nem látják. Alig hogy beültünk, Pista tüzesen átölelt és össze-vissza csókoltatott.

- Az Istenért, - mondtam, - meglátnak.

- Dehogyan látnak, - felelte, - én a kocsit tegnap kipróbáltam.

Ennyire gondos volt.

Még a hídpénzt is előre odaadta a kocsisnak, hogy amiatt se háborgassanak bennünket.

Hát szépen összeölelkeztünk és mint ahogy a csókolódzó angyalok szállnak a mennyországba, úgy szállottunk mi a Zugligetbe.

Ő azt mondta nekem:

- Édes kis feleségem!

Én meg azt mondtam neki:

- Édes kis mókusom!

Aztán azt kérdezte:

- Örökre az enyém vagy-e, vagy pedig csak álmodom?

Én meg azt feleltem:

- Örökre a magáé vagyok, nem álmodik.

Erre ő azt mondta:

- Te angyal!

Én meg azt mondtam:

- Maga csúf ördög!

Észre se vettük, mikor hagyjuk el a várost és mikor érkezünk ki a hegyekbe. Csak mikor a fiaker megállott, akkor tudtuk meg, hogy célhoz értünk.

A nyaralót mintha csak új házaspárok számára építették volna. Csupa lomb és virág mindenütt. Az ablakokat a kerti íszalag eleven koszorúi ölelik körül. Csend és magányosság. Ha Pistának kedvez valamikor a szerencse, megveszi ezt a házat, az én nevemről nevezzük el, és benne tartjuk meg az aranylakodalmat.

A szakácsné pompás uzsonnával várt bennünket. Erről is Pista gondoskodott. A menyasszonyok, - mondotta, - nem szoktak az esküvőjük napján ebédelni. Ezt eltalálta. Én a vendégek miatt olyan elfogult, olyan szorongó voltam, hogy az ebéden mindössze egy csirkeszárnyat ettem. A pohárköszöntők, tudod, nekem nem a szívemre hatottak, hanem az étvágyamra. Csak édesanyánk sírása hatott a szívemre. Hogyisne: szegényt egyszerre két lányától fosztotta meg ez a két kegyetlen ember!

Hát itt a friss levegőn, hogy elfeledkeztünk az egész világról: jótétemény volt a kávé, vaj, méz, gyümölcs, sütemény, minden, amit ez a gonosz ember összegondolt, és megvásároltatott.

Hanem micsoda érzékeny ember ez a Pista: mikor az uzsonna után magunkra maradtunk, letérdelt elé és a kezemet csókolgatta, aztán azt mondta, hogy ezt a nagy boldogságot ő, a szegény árván nőtt fiú, nem tudja, mivel érdemlette meg az Istentől.

- Enyém vagy, igazán az enyém? - kérdezte százszor is.

Örömmel biztosítottam, hogy az övé vagyok. Ó, hát kié is volnék másé a világon!

- Csípjen meg, hogy nem álmodom-e?

Hát megcsíptem. Erre mind a ketten nevtünk. Tudod, ő hol magáz, hol tegez engem és ez olyan kellemesen furcsa! Én nehezen tudtam az első te szót kimondani, de aztán ha egyszer kétszer kimondja az ember, tovább már könnyebben megy. Hát ti tegezitek-e már egymást?

Ezen a napon nem vettem észre, mikor szállt le a nap, és mikor jött el az éj. Csak mikor a hold besütött az ablakon, és a szőnyegek rajzolta az íszalag leveleinek árnyékképét, akkor vettük észre, hogy hol jár az idő, mióta róla megfeledkeztünk.

Pista a vacsoráért csenget. Vidáman és boldogan költjük el. Azután kiülünk az erkélyre, fürdünk a holdfényben.

Az éj mesésen csillagos. A levegő tele van susogással és a mi szívünk boldogsággal. Egymás karjában ábrándozzuk át az éjszakát és egymást ölelve ébredünk. Micsoda gyönyörűség asszonymak lenni! Mindennap gyönyörűség! És ez az igazi élet! Tudom, te is boldog vagy ott a szép Velencében!

Csókollak, kedvesem, ezerszer!

Juli.

A hidon.

Téli sűrű köd a reggeli órákban. A hidon két bekecses paraszt találkozik. Az egyik sovány, aprószemű emberke; a lába kifelé görbült, és totyán áll, mint az idős parasztok majdnem valamennyien. Pipázik. A másik valamivel öregebb, veresbajuszu ember. Arca mint a pulykatojás. Ugy néz, mintha mérges volna. De nem mérges, dehogy mérges, csak hogy diószemű. Ahogy összetalálkoznak, megállanak, és kezelnek.

- Hová ilyen korán? - kérdi a veres.

- Hát biz a biróhon, - feleli amaz, a bekecse zsebébe dugva a kezét.

- A biróhon?

- Biróhon.

- Tán valami baj van?

- Bizony nem is öröm. Mert lássa kend, Gergő bátyám, mán én mahónap azt se tudom, hogy mire hajtom le a fejemet.

A Gergő bátyámnak nevezett vörös ember pipát von elő a zsebéből, és azt tömögetve dörmögi:

- Tán bizony licetálnak?

- Bizony licetálnak, - feleli amaz köhécselve, - hónap lösz a napja.

Egyet vakarint a fején, ahol a sapka alól a haj kifeketül, aztán folytatja:

- Négy pöngőt akarnak vonni rajtam, mög tizönkét krajcárt az iskolára. Ilyen nagy adó! De csak egészségöm vóna!

- Hát mi a baj?

- Iszen ha tudnám! A hátamba esött valami, oszt az bolyog mindig a girincöm körül; egész éjjel búdosott bennem a fájdalom.

- Mögrontottak téged is, ögye mög a fene, mint éngöm harmadéve. Fölvöttem az úton egy srófot, oszt akkora fejháborgatást kaptam utána, hogy se láttam, se hallottam.

- Oszt hogyan segített kend magán?

- Elküttem a kanászér, oszt az olvasta ki belülem.

- No, magam is mögtoróbálom, mert azótátul fáj, hogy a városba vótam, oszt egy rongyos puggyilárist tanáltam az úton.

- Abba vót a bájosság!

- Mingyán gondótam magam is, mert üres vót. De csak hazahoztam, mondok, eljátszik vele a Ferkó, had lögyön öröme. Hát kend mi járatban van erre mifelénk?

- Én bizony a tanítóhon ügyekszök, ha ugyan fenn van mán.

- Fenn van ammán régön. Épp a kapuját szögelte, mikor jöttem.

- Az anyjukom nagy áldomást tött az éjjel, hát ammiatt mögyök, de tán te is értelmezhetnél valamit belüle.

- Nem gondónám. Mert lássa kend, Gergő bátyám, én csak egy esztendeig jártam az iskolába.

- Hát nálatok nem álmodtak valami különösset?

- Én bizony mondom nem juttam odáig, hacsak az anyjukom nem.

- Hát a jányod?

- A jányom? Kiattam tennap a pusztára.

- Csak nem az ispánhon?

- De bizony oda.

- Tyü, aki áldója van, hát minek adtad oda?

- Minek? Hát mér ne adtam vóna oda?

- Csak. Nem köllött vóna.

- De köllött. Köllött az adó miatt.

Most már a veres ember vakarint a fülén.

- Kocogtass ide ekkis parazsat.

Megszipakolja a pipát, aztán a fejét csóváltatva folytatja:

- Hát azt álmodta az anyjukom, hogy a fiam hazagyütt.

- Obsittal?

- Nem obsittal, hanem úgy szökött mög.

- Azér, mer ha obsittal gyütt vóna, az halált jelönt.

- Nem, csak úgy szökött. Az anyjukom mintha ágyat vetött vóna a szobába. Én nem vótam ottan. Hát amint mögfordul az anyjuk, bélódul ám az ajtón a Pista: a csákó a fejin, a kard az ódalán. Se szól, se beszél, csak leül az asztalhon, oszt lekoppanti a csákót az asztal közepire. Isten hozott fiam, mondja az anyjuk, Isten hozott virágom, nem irod, nem is izenöd, csak betoppansz közénk! Avval mögcsókoli a fiát.

- Emmán nem a legjobb.

- Hát a fiam rá se hederint, nagyon ki vót kelve a képibű. Oszt az öklivel mindig a feje körül járt. Mi bajod, mondja az anyjuk, tán mögbántott valaki? Felel erre a fiam neki, hogy aszondi: Hej, idős anyám, harangoznak mán minekünk; vagy egynek, vagy kettőnek, vagy peig háromnak. Avval kapi a csákót mögen. Nyomi a fejibe. Kifordul a házbúl, fel a lovára, oszt úgy elnyilamodik onnat, hogy vót, nincs.

- Emmán nagyon furcsa.

- Én mintha akkor érkeztem vóna haza a szőlőbűl. Mit ridogálsz? mondok. Aszondi rá, hogy: nem találkozott-e kend egy huszárra? Dehonnem, mondok, úgy elvágatott mellettem, mint az istennyila. Jaj, aszondi az anyjuk, a kend fia vót az. Gondótam, mondok, de nem löhetött vóna azt mögállítani álgyúval se. Mögen ridogálásba fog az anyjuk, oszt aszondi: mőre ment? Mondok: igényöst a pusztának. No, aszondi végünk van. Mér, mondok. Hát aszondi, csak mönnyék kend utána. Avval lóra kapok magam is, oszt ki a pusztára.

- No, ez nem jó álom.

- Magam is azt tartom, de várd el a végét. Hát aztán úgy álmotta tovább az anyjuk, hogy a gyerekek egy-csúron vér vót, mikor hazakerült. Mögen csak odaült az asztalhoz, oszt aszondi, mán egynek harangozhatnak. Kinek fiam? így az anyjuk. Hát aszondi, az ispány úrnak. Oszt erre fölébredt az asszony.

- No ilyet még nem hallottam.

- Magam se. De az anyjukom se. Mert ő is annyira mögszöppent tüle, hogy mihánt fölébredt engöm is felkötött. Mit akarsz? mondok. Hallgasson mög kend, aszondi, mit álmodtam? Oszt elbeszéli röndre, de még a foga is vacogott. Aszondi osztán, hogy aszondi, nem adták-é oda Somodiék szógálni a jányukat? Mondok, tuggya fene. Akkor mondotta oszt az anyjuk, hogy a te jányodér él-hal a fiam.

- Az én jányomér?

- Azér ám, csakhogy neköm nem mertek szólni.

- Neköm se szólottak.

Itt egy kis csönd szakadt a két ember közé. Mind a kettő oldalt nézett és megszívogatta a pipáját.

Végre a vörös Gergő szólott:

- Hát mondok valamit.

- Hallgatom kendöt.

- Mennyi foglalót kaptatok az ispány úrtól?

- Egy pöngőt.

Megint egy kis csönd. Megint egy kis pipaszípolás.

- Hát ha én köcsön adnám azt az egy pöngőt, visszagyühetne-e a Marcsa?

- Visszagyühet.

A vörös Gergő belenyúl a csizmaszárába, és előgyöngyölget egy ócska bugyellárist.

- Hát ihol a pöngő. Majd mögadod, ha jó lösz a termés. Aztán ha a fiam kiszabadult, mögen beszélhetünk.

A két ember barátságosan kezel. A vörös Gergő lehajtott fejjel ballag az iskola felé. A beteges Somodi meg legényesen vidáman lépeget tovább a maga útján.

Barátkozás.

A Kairó-kávéházban vagyok. Jó, kényelmes és tiszta kávéház ez. A falakon afrikai emberek: tevével menő arabok, sakkozó törökök, meg mindenféle szerecsenek. Van egy háremkép is: a kardtánc. Ez különösen tetszik mindnyájunknak, akik idejárunk.

A kávéház így vasárnap tele van. A villamos lámpák úgy égnek, mintha a nap világítana. A vendégek sűrűjében kávéslégények futkosnak; át-átvonaglanak a székek között, meg előkerülnek kávéval, sörrel, puncscsal vagy hideg ivóvízzel. Szóval sok ember frissíti az egészségét.

Az én kis zugom előtt egy nagy vörös-márványsztal terjedez. Hétköznapi hírlapasztal az. Most egy öttagú család ül körülötte. Kereskedőfélék. Egy cigánybarna, bokros szemöldökű öreg úr, aki valahányszor fölpillant, két nagy szemöldökét a homloka közepére emeli. A fejbúbja kopasz. Ez bizonyosan a nagyapó. Ez ül az asztalfőn. Mellette barna nő. Ezek a leányai. Másik oldalán egy hórihorgas szőke fiatal ember, meg egy kis fű, - bizonyosan a papa meg a fia.

A zene szól. A négyéves fiúcska - egy kékszemű kis Napoleon - föltérde a karosszéken és belepaskol a kanállal a habos kávéba. Bizonyos, hogy a színházból jöttek ide, mert egyébről se beszélnek, mint a színműről, meg az előadásról. Hogy ez, meg az milyen aranyos volt. Különösen Küry Klára. Hát még Kassay! Jaj, az ember majd meghal nevében.

A fiúcskát nem érdekelte a beszéd. Nagy kék szemei komolyak voltak. A kávéhabot nézte és paskolta a kanállal. Hogy im a hab kifőccscent, mind ránéztek. Elvették tőle.

- Aladár, - mondta az apja szigorúan, - illetlen vagy!

Azzal megint tovább beszéltek a színházról.

A kis Aladár visszahanyatlott a karosszékekben. Ásított. Pillantást vetett e közben a tevét vezető arabusra, azután a szék nádfonatával kezdett játszani: átdugdosta a lyukakon az újjait.

Ebben a kávéházi sokaságban mindenkinek volt beszélgető társa - csak ő volt itt egyedül.

Az ajtón ekközben megjelenik egy papagájorru hadnagy, és egy fahéjszínszőrű szetter-kutya. A hadnagy leül az ő föntartott helyére az ablak mellé. A kutya befutja a kávéházat. Nagyot prüsszent egy félredobott szivarcsutka előtt. Fölvesz és megropogtat egy kifli-véget. Aztán eltűnik a billiárd-asztal alatt. De ime, alig egy perc múlva azt látom, hogy ott áll a kis szőszke nagyszemű gyerek előtt és ránéz szinte mosolygva.

Aladárka unatkozott eddig. Nem érdekelte sem Afrika a falon, sem a nagyok beszéde az asztalnál. Azonban, hogy a kutya megjelent előtte, nagy kék szemei megélénkültek: elmosolyodott, és leszólt hozzá a karosszékről:

- Tutya, tis tutya!

A kutya vidáman csóválta a legyezőjét. Szemei kedvesen ragyogtak. Föltette az egyik lábát a székre. A gyerek kinyújtotta a kezét, hogy megsimogassa. A kutya meg felnyújtotta hozzá a fejét.

A kávéházban nem volt több gyerek, és nem volt több kutya. A gyerek nem ismerhette azelőtt a kutyát, mert akkor a nevéen szólította volna. A kutya nem ennivalóért ment a gyermekhez, mert a gyermek nem evett.

A gyermeknek tetszett a kutya megjelenése. Szava volt hozzá és szeretete. A kutyának tetszett a gyermek, mert hozzám, megértette a szavát meg a szeretetét. És ekkor ők is beszélgettek egymással, mint ahogy a nagyok is beszélgetnek egymással, meghallgatva és megértve, és érdekesnek találva egymást.

A gyerek meg a kutya. Hogyan kerülnek ezek össze?

Eszembe jutott itt egy gyerekkori négylábu pajtásom: egy téglaszínű foltokkal tarkázott, fehér lomposzörű kutya. Falun laktunk. Sok minden állat volt ott: szárnyas meg szárnyatlan. De én csak ezt a kis selyembundás jószágot szerettem. Ez kísért engem mindenüvé, mint az árnyék. Elkísért az iskolába is. Megvárta, míg kibocsátottak. Mellettem volt a csatangolásaimban: a legelőkön, az erdőn, a szántóföldeken. Télen, mikor szánkáztam, ugatva rohant lefelé a domb-ról a szánkó mellett, és nagyokat bukfacezett a hóban. Azt hiszem, sohasem hívtam, hogy jöjjön, mégis mikor egyszer elveszett, sajnáltam. De ma is, ha rágondolok, elérékenyülök. Hova pusztulhatott ez a jó, hűséges teremtes, ez a kedves, okos kis pajtásom? Csak most tudom meggondolni, hogy ez a kutya értett engem: tetszettek neki az én tetteim, az eszem-járása, a játékaim, - szóval: az ő lelke, meg az én lelkem, egy állat lelke meg egy fejletlen ember lelke - valami kapcsolatban volt, valami meleg, őszinte baráti kapcsolatban.

Hogy az egész háznépből miért szeretett ő éppen engemet a legjobban, ma sem tudom. Enni a konyhán kapott; - így hát falatokat nem lesett énnálam. Valami megfeythetetlen vonzalom csatolta őt hozzám. Én azt hittem, érti a beszédet is, mert valahányszor beszéltem vele, úgy figyelt, hogy lehetetlen volt mást gondolnom.

- Délután elszökünk eprészni, Zordon, - mondtam egyszer neki, - elmegyünk az erdőbe. Haza se jövünk estig.

A fület hegyezve, ragyogó szemekkel nézett rám, és amikor elmondtam, mit akarok, megrázta a fejét, csak úgy lebegtek a fülei; és vidáman táncolt körül.

Néha birkóztunk is. Én hétéves voltam akkor. Ő ha kétlábra állott, olyan magas volt, mint én. Derékon fogtam és belevágtam a fűbe. A kutyának mindig tetszett ez a multság. Valami sajtáságos röhögéssel pattant föl, és összevissza marcingált a fogaival. De mindig vigyázott, hogy meg ne harapjon.

Hogy az ebadó még akkor nem divatozott, a falu tele volt kutyával. Néha, mikor az iskolába mentem, nekem futott egy-egy borzas kuvasz. Azonban én nem féltem. A mi Zordonunk védett: bátran neki fordult. Feszült lábakkal állott meg szemben a támadóval: szeme haragos nézéssel meredt reá. A fogát vicsorítva, visszashívott lélegzettel herrgett s a kellő pillanatban nekiugrott, ha akármilyen nagy volt is az ellenség.

A következő percben már szaladtunk, és neveltünk mind a ketten. Mert hiába mondja nekem akár az egész M. K. Természet-tudományi társaság, hogy a kutya nem tud nevetni. Tud biz az. Ahogyan ki tudja fejezni a haragját, éppúgy ki tudja fejezni a vidámságát is. És ha tud haragudni, tud örülni, kevélykedni, tettetni, alattomoskodni, éppúgy, mint az ember. Miért hogy éppen nevetni ne tudna?

Dehát, im itten ez az Aladár gyerek, meg ez a szetter-kutya, - még csak a kölcsönös megszokás vonzalma se lehet közöttük. A gyereknek egyszerűen: kutya ez; - a kutyának meg gyerek amaz. És ezek a nagy tömegben megtalálják és megértik egymást.

...A nagyszatnál fizettek. A hórihorgas sovány úr a fiára fordította a figyelmét.

- Kusti, mars! - szolt a lábával is dobbantva a kutyának.

A kutya megrettent és elfutott.

Az apa begombolta az Aladár gyerek kabátját, a fejére kis huszársapkát igazított; a kezére meg keztyűt húzott a gyerekeknek. Azután az ölébe vette. Elöl ment a nagyapó; utána a két leánya; leghátul a papa.

Az Aladár gyerek visszanézett az apja vállán át és integetett a kezével:

- Pá tutya, pá!

Az utolsó boszorkány.

Ma már nincsenek boszorkányok. Isten tudja, miért nincsenek. A régi időkben bizony voltak. Ezt mindenki tudja. Csakhogy ma már mindent eltagadnak az emberek.

Emlékszem rá, hogy gyerekkoromban mindig meséért zaklattam a cselédünket. Mesélt néha, különösen mikor engem a hideg lelt. Boldog betegség! Egyszer este az ágyam mellé ülve mondta a mesét. Március volt akkor és a szél fúj. A Tera cseléd egy helyen megakadt; nem jutott eszébe, hogy az elátkozott princ hogyan szabadult meg a sárkány őrzötte várból. A kakas odakünn kukorikolt egyet.

- Jaj, - mondja a cseléd ijedten.

- Mi az, Tera?

- Baksáné jár itten!

Én már akkor tudtam, ki az a Baksáné. Boszorkány. A faluvégén lakik a legelő mellett. Száraz, meggömbült kis öregasszony. Nincs senkije, csak egy asszony leánya. Az sincs vele. Túl a hegyeken lakik. Megátkozta a boszorkány a tulajdon édes leányát. Miért átkozta meg, azt bizony ma se tudom, nem kérdeztem senkitől.

Hát ez a boszorkány járt nálunk; ezt kukorékolta meg a kakas. A kakas nem szólna éjjel előtt a világért se, csak ha boszorkány jár a ház körül. A kutyánk is berrogott. Aztán elcsöndesült minden. A szél is. Vajjon mit akarhat?

A cseléd imádságba fogott, én meg betakartam az én kis hatéves fejemet, és végigviszolgott rajtam a félelem.

Bizonyos, hogy a tehenünket akarja megrontani. Elveszi tőle a tejet, mert neki nincs tehene. Otthon aztán megfeji a szekértengelyt vagy a kapufélfát.

De majd elmondom én ezt holnap az András bácsinak. Az okos és hatalmas ember. Ő őrzi a csordát, és nem fél a bikától se. Azt hiszem, a csizmájában van az ereje. Sohasem láttam ahhoz fogható erős és öblös csizmákat. Mindig azt hittem, hogy az a két csizma lábbal van tele. Ilyen lábu embernek képzeltem Kinizsi Pált. Az ilyen ember aztán, ha megveti a lábát, visszanyom a dárdájával egy hadsereget. De aztán láttam egyszer, ahogy ittasan feküdt az András bácsi a kocsmá kocsiszínje alatt. A felesége elment érte és lehúzta a csizmáit, hogy el ne lopják. A csizmából sok szalma dőlt ki, meg a pipája. De jó is volt, hogy a felesége megőrizte ezeket a bőrbeli kincseket. Nem szakadnak el azok soha. Meg vannak patkolva erősen. Télen, mikor a Jancsi gyerek ezekben a csizmákban jön az iskolába, mindnyájan irigyeljük. Nehezen fut a jégnek, de ha egyszer rajta van már úgy csúszik, mint a gyorsvonat; és sohase fordul fel, akkor se, ha guggolva csúszik.

Mihelyt azonban a hó elmegy, Jancsi mezítláb jár az iskolába, s a csizmát attólfogva az apja viseli. De nemcsak a csizmák méltóságosak önála, hanem az arca is. Akkora bajusza van, mint a bötlehemes öreg pásztornak. Hol jobbra fújja a szél, hol balra mind a két ágát.

Hát ez az András csordás beszélte a kovácsműhely előtt, hogy mennyi baja volt az öreg Baksánéval. Egyszer nyáron, ahogy a mezőn hált, arra érzett fel, hogy valaki közeledik. Megismerte a sötétben is, hogy Baksáné. Fel akart ugrani, mert rosszat sajdított, hanem a boszorkány gyorsabb volt: kantárt vágott az András fejéhez, és im ezzel lóvá tette.

- Álmodta ezt kend András!

- Olyan igaz, mint ahogy itt állok. Mikorra fölugrottam, éreztem, hogy ló vagyok. Egy porcikám se volt emberi.

Aztán elmondta, hogy a boszorkány a Durumó lakodalmára hajtotta. Hogy ki volt ott a menyasszony meg a vőlegény, arra nem emlékszik, mert csak lóészszel látta a lakodalmat.

- Álom, essős idő.

- De nem álom volt az; olyan fáradt voltam reggel, hogy alig bírtam föltápászkodni.

- Hát aztán mit tett kend a boszorkánynyal?

- Egész nap aludtam az eset után. Ki kellett pihennem a fáradságot. Éjjel aztán, hogy hiába vártam, gondoltam, máson nyargalászik, hát elmentem a kertjébe, hogy megszedjem az almáját. Meg is szedtem. Hanem ott is én estem a bajba. Ahogy le akarok jönni a fáról, azt veszem észre, hogy nem lehet. Tyü, a kirelájzumát, mondok: kötést tett rám a boszorkány! No, András, gondoltam, most vagy mán sehogyse! Ott ültem reggelig. Akkor bújt elő az átkozott, és úgy tett, mintha nem is tudna róla. Könyörögtem neki, hogy szabadítson el, ott hagyom a zsákot is inkább. Hát így adott aztán valami italt, amitől megszabadultam. Olyan íze volt, mint pályinkának.

- Görcs volt az, hallja kend.

- Jó, jó; én tudom, amit tudok. Mentem egyenesen a paphoz, és megmondtam neki, hogy hogyan jártam. Hát még leszidott. Azt mondta, hogy Baksáné nem boszorkány, és hogy az éretlen almától esett belém a kötés. A pap se mer a boszorkány ellen tenni semmit.

Azonban amint az András beszédéből kitűnt, mégis hitt a papnak. No nem vakon. Vasárnap lesbe állott a templom ajtajánál, hogy egyenesen viszi-e be az ajtón Baksáné a fejét, vagy féloldalt. Mert szarvája van a boszorkánynak, mint az ökörnek, ha nem is lehet látni.

Baksáné féloldalt vitte be a fejét az ajtón.

Most már csak azt kellett volna még meghallgatni, hogy visszafelé mondja-e odabent az imádságot, vagy egyenesen, de már nem lehetett, mert az asszonyok közé férfiember be nem ülhet.

A következő héten a pap kertje alatt pillantotta meg András a boszorkányt. Bizonyos, hogy vajért megy a vízre. Mert tudni való, hogy a boszorkány megzavarja a vizet, és vaj vetődik föl, mikor a víz leülededik. A pap kutyája erősen ugatott, és hogyan, hogyan sem, beszorult a feje a kerítésbe. Ezt bizonyosan megint ő tette. Hogy im a kutya se be, se ki, hát odagyűltek a gyerekek és nevettek. Akkor a boszorkány odament a kutyához és kiszabadította.

Hanem a boszorkány bizonyosan megneszelte, hogy András utána leselkedik. Mert mikorra András hazaért, a hízója úgy állt az ól közepén, mintha testamentumot csinált volna. Leeresztette a fülét, farkát, és szomorúan pislogott a tele vályúra.

Azonban Andrásnak is helyén volt az esze; azonnal szétverte az ólat, és megkereste, hogy hova ütött szöget a boszorkány. Meg is találta. A csősz a puskájába tette a szöget, és kilőtte a Baksáné háza irányába. Hát a hízó mingyárt fölpendörítette a kedve mutatóját, és neki állt a vályúnak. Baksáné meg bizonyosan ágynak esett, mert harmadnapig színét se látták.

Hanem akkor nagy zivatar támadt. Láthatatlan kezek szaggatták a háztetőket, és döntötték ki a kerítéseket. A falombok recsegeve törtek le, és szóródtak az utakra. A kútágasok úgy sikoltottak, mint a vénasszonyok szoktak, mikor a kocsmában verekedés van. Az ebek tutultak az egész faluban.

Akkor lecsöndesült a jég. A csordát alig lehetett összefogni és behajtani a nyíresbe. András hol imádkozott, hol kutyateremtettézt. Egyszer csak fölkapta a kanásznak a baloskáját és hupp, Isten nevében! - belevágta a jégesőbe.

Szerencséje a boszorkánynak, hogy nem találta el. A kutyát találta el a baloska. Ma is sánta.

Ettől az időtől fogva András csordás sokat viaskodott a boszorkánynyal. Hol macskaképében járt az ő hozzá, hol kutyaképében. Egyszer lóképében ment át az udvaron. András azt hitte, hogy a szomszéd lova tévedt be hozzá, és ki akarta vezetni, de a ló akkor tinóvá változott, és Andrást oldalba bökte a szarvával.

Elmondta ő mindezeket gyakran, különösen a hodály előtt, ahol a juhászok esténként szalonnát pirítanak, és ahová én is el-el szöktem, mert szerettem hallgatni az okos és csodás beszédeket.

A juhászok mindig ajánlottak valamit a boszorkány ellen, de András csordás hiába tűzködte körül a házát nyírfaággal, meg mindenféle tüskével, csak nem szabadulhatott ő a boszorkánytól. Azt meg, hogy visszakézzel elkapja a boszorkányt, s a derekán hordott madzaggal megkösse, sohase merte megcselekedni.

Végtére is, amint később hallottam, úgy menekült meg a folytonos gyötréstől, hogy maga is beállott boszorkánynak, és mindenféle csudálatos mesterséget cselekedett.

De én már ezekről nem tudok semmit. Csak arra emlékszem, hogy valahányszor Baksánét láttam, mindig elszorult a lélegzetem s ha éppen szembe jött velem, áttértem a túlsó házorra. Félelmetes is volt látni az ő lassu libegő járását, különös mély tekintetét, mikor gyermek haladt el mellette. A fűben vagy a kertek alatt éppen olyan volt, mintha seprűn lovagolna.

A legnagyobb jelenet, amit én láttam, mégis az volt, mikor egyszer egy gyereket vezettek hozzá. Máig is emlékszem, hogy kocsin hozták, és hogy a községháza előtt állott meg a kocsi. A gyerek valamivel idősebb volt, mint én. Fehér bőűju ingben, rojtos kis fehér gatyában, pitykés lajbiban szállott le a kocsiról. A kalapján fekete pántlika lebegett hátul. Olyan betyárforma gyerek volt: még egy kicsike kis fokos is volt a kezében. Egy fekete bajszos szomorú ember kézen fogta a gyereket és Baksáné felől kérdezősködött, hogy melyik ház az övé!

Tápainét kérdezte pedig, aki éppen a boltból ment hazafelé.

Tápainé elmagyarázta, hogy csak menjenek egyenesen: két szederfa van a ház előtt, meg egy kis méhes az udvaron. Aztán azt kérdezte, hogy talán beteg a gyerek?

- Nem beteg, - felelte az ember, - nem beteg ez.

- Hát akkor mi járatban vannak, ha nem beteg?

- Meghalt az édesanyja ennek, - felelte az ember, - meghalt.

Akkor jött az úton Baksáné. Előrehajló fejjel jött, mintha valamit keresne. De nem keresett az semmit, csak úgy szokott járni.

Mink valami hárman a Fodorék kertjéből lestük, hogy mi lesz.

Baksáné, hogy im eléje mentek, megállott. Először az emberre nézett, mert az szólt neki, azután a gyerekre nézett, és rátette a kezét a gyerek fejére, úgy nézett rá. Egyszer csak letérdelt és megragadta a gyereket. Azt hittük, megeszi. De nem ette meg. Csak sírt rajta a vén boszorkány, meg csókolgatta.

Megnéztük később, mikor elmentek, hogy nem hagyott-e valami jeleket a porban? De nem láttunk ott egyebet, mint a térde nyomát.

A fecske.

Egy augusztusi napon vadászni mentem Bársony Istvánnal. Emlékezetes napom ez nekem életemben először fogtam puskát a kezembe és ő volt rá a tanítóm. Nem ismerek jobb vadászt nálánál: megcselekszi ő mindazt, amit a világnak híres lövői: futó kocsin vagy vágató lovon ülve lelövi a repülő madarat; kilövi a földobott pénzből a császár képét, a szilvából a magot; csak éppen hogy a testvére fejéről nem lö almát, mert ez már nem is úri embernek való ügyeskedés.

Valami pusztára mentünk: Fülöpszállásig vasuton, onnan meg jódarabig kocsin. Délben érkezünk oda, s mingyárt délután megkezdődött az én oktatásom.

Hogy az egyik puskánk kinyithatatlaná vált, egy asztalosmestertől kaptam ott kölcsönbe arra a félnapra. Ez olyan Alvinczy-féle puska volt: otromba, nehéz alkotású szerszám, az ember nem tudhatta, hogy mikor sül el elül, mikor hátul, s minden lövéskor eleven lólábbá változott. De tanulni jó.

Ezen a puskán magyarázta el az én mesterem, hogy hogyan fogjak, hogyan célozzak, hogyan találjak. Azután fölrajzolt a csűr falára egy kinyújtott nyaku ludat, és valami negyven lépésről rája igazított.

Hát nem dicsekvésképpen mondom: a lúdba minden sörétem belement. És ennek mind a ketten örültünk.

Nem irom le, hányszor lőttem, hányszor találtam. Ha a vadászkirályok érdemcsillagokat osztogathatnának, Bársony teleakgatta volna aznap a mellemet. Hogy azonban mindig és mindent eltalált a vén rozsdás vasfurkó, az a gyanu támadt bennem, hogy a mester csupa jóindulatból telerakatta a tokokat söréttel. Ez kissé lelohasztotta a büszkeségemet.

A nádas felé lépdegeltünk egy keskeny kaszálón keresztül. A magasban egynéhány fecske cikázott ide-oda. Amint rájuk pillantok, egyben föl is kapom a puskámat. Ha nem talállok, akkor jó lövőnek tarthatom magamat; ha talállok, biztos, hogy több a sörét, mint kellene.

Célba kapom az egyik fecskét, és rálövök. A fecske forogva hull le a magasból. Hátha véletlenül találtam el? Nézzük még egyszer...

A másik fecske is lehull, mint a kő.

- Mester, - mondom ekkor csöndes boszusággal, - nincs ebben a puskában több sörét, mint kellene?

- Nincs, - feleli Bársony a lövésemen csodálkozva, - ez a rendes töltés.

- Nem cserélnél velem egynéhány patront?

- Szívesen. Mennyi kell?

- Vagy hat.

Az egyik fecske a lábam elé hullott. Ott maradt a hátán fekve, élettelenül elnyaklódva, véresen.

- Mit sajnálsz, - mondotta Bársony, a patronokat előszedve. - Fájdalmat nem okoztál neki. Veszteni se vesztett semmit, mert nem érzi azt, hogy vesztesége van.

- Különben, - így folytatta, a tocsogós fűben a ladik felé lépkedve, - erről látszik, hogy kocavadász vagy.

Beültünk a ladikba, aztán tovább vadásztunk, sötétedésig.

Egy földművelő-családnál volt a szállásunk. Jó, tiszta száraz szobában helyeztek el bennünket. Hogy a tanya körül csépeltek, a szoba is gabonaszagu volt. De ez jó, éltető illat. Szeretem.

Az asszony ízletes vacsorát készített az egyik vadkacsából. Borunk is volt. A jó levegő, a jó vacsora, a békazengéssel telt pusztai éj boldogokká tett bennünket. Dicsértük egymást. Ő engem született vadásznak mondott, én meg a hegedülését dicsértem, mert nem is hegedül olyan szépen Jakobi se!

Úgy éjfél táján aztán aludni tértünk. Bársony csakhamar elszenderedett. A hold besütött az ablakon.

Egy darabig kiméláztam a világos, csillagos éjszakába. Azután én is lehunytam a szememet. De nem tudtam aludni. Arra a két fecskére gondoltam, arra a két meglőtt kis madárra. Az egyik tán hím fecske volt és ennek az özvegye most maga ül az ágon. Alszik-e? Tud-e aludni ezen az éjszakán? A másik tán asszonyka volt. Ennek talán kicsinyei is maradtak. Hogy várják majd reggel a mamát! Hogyan kukucskálnak ki mind a fészeklyukon és forgatják a fejüket - mindenfelé. De ez csak két halott. Ki tudja, hányat sebeztem még meg s hogy micsoda gyászos riadalom volt ez a nap az itteni fecske-társaságban!

Mert ezeket a madarakat itt a pusztán soha nem bántja senki. Talán ősidők óta él itt ez az egynéhány fecskecsalád; itt élnek nemzedékről nemzedékre. Ebből a nagy kerek világból ők ezt a kis csendes tanyát szeretik legjobban; ezt az egynéhány kis parasztházat, ezt a három öreg nyárfát, ezt a hosszukás kis nádat a tanya mellett.

A tél elűzi őket innen messze Afrikába, Afrika belsejébe, Afrika déli részébe, de nekik az a föld ott idegen ország. Nem házasodnak, és nem raknak fészket ottan. A pálmákon, banánokon ülve, erről a kis tanyáról csicseregnek, erről álmodoznak.

Az ő hazagondolásuk, hazavágyódásuk egy és ugyanaz, ami az innen elkerült katonafiúé, aki a bosnyák kaszánya ablakába kikönyökölve, búsan nézi az északra húzódó felhőket. Ő is a három nyárfás kis fehér tanyára gondol, a fecske is. A hazaábrándozó fecske ugyanazokat az arcokat és alakokat látja maga előtt, mint a katonafiú. Ismeri a fecske a család minden tagját, kutyáját, tehenét, minden egyes aprómarháját. A nyárfa ágacskáján himbálózva gyakran elnézi, hogyan sikál, vasal a kövér kis parasztasszony a tornácon, s hogyan csépel az ősz pörgebajuszu gazda a szérűn a fiaival. Ismeri a veszekedő vörös tyukot, és csodálja is talán néha, hogy még a kakassal is összetűz; ismeri az örökön lusta álnok vén macskát; a buta nagy hízó disznót, amelynek bőrszíj van a derekán, és ott zabál egész nap a nyárfa tövében, mert odakötötték. Ismeri bizonyára annak a tájnak minden fáját, jobban, mint az idevaló emberek, és örül a virágnak, amely itt ki szokott bújni a földből, meg a vízből. Le is száll néha az ökölnyi nagy, fehér, tavi rózsára, és nézegeti magát a víztükörben. Bizonyos, hogy mindezt elemlegetik az ő fecskenyelvükön ott a messzeségben a tél folyamán és félszemmel fölfölpillantanak az égre: megyen-e már a tavasz észak felé?

Micsoda boldog nap lehet az, amelyen ismét egybesereglik a sok ezer magyar fecske! Ahogy őszzel itt nálunk sokadoztak a templom födelén, ott is így sokadoznak, rajzanak egykor megint valami nagy banánfa körül, vagy valami magas sziklán, amely nekik évről-évre induló-állomásuk.

Vajjon azt tanítják-e még most is az iskolában, hogy vakerő mozgatja az állatot minden cselekedetében? s ha azt tanítják még most is, hogyan magyarázzák meg azt, hogy az ösztön mindig egy bizonyos napon, bizonyos helyen és órában gyűjti össze őket, és hogy ott az a lázas csivikelés, ide-oda röpdösés mind értelmetlen gépi cselekedet? Én, aki immáron elfelej-

tettem mindazt, amit az iskolában az Isten földi országáról tanítottak, azt gondolom, sőt bizonyosnak tartom, hogy azok a madarak épp úgy tanácskoznak, mint mi emberek. Talán az időjárást vitatják, talán vezéreket választanak, talán a nagy menet elrendezését vitatják meg, vagy mindezt egyre-másra. Ilyenkor bizonyára azt is elkérdezik egymástól (persze az asszonyok), ki hová való? hány gyereke volt? és hogy milyen emberek között lakik?

Aztán egyszer csak valami jelet ad a fővezér - micsoda jelet, nem tudom - de jelet ad, mert im egyszerre fölbukkan az ezernyi ezer magyar fecske és megindul lázas örömtől dobogó szívvel - hazafelé.

Jön a felhők világútján a tömérdek, feketélő madárkaraván. Jönnek szállton szállva az afrikai országokon által, s ime, itt a tenger, amely az ő szemük előtt is egybeolvad a messzeségben az éggel. Vajjon az ösztön mondja-e meg nekik, mi van azon túl, vagy az öreg fecskék emlékezete? Mi a neve? ha nem hazaszeretet annak a hatalmas erőnek, amely minden tavasszal összegyűjti és nekiindítja százezrével őket annak a kéklő szürkességnek, amelynek az alja mérhetetlen víz, a magasa meg mérhetetlen ég és sem annak, ami lenn van, sem annak, ami fenn van, határát nem látja a szem.

Jaj nekik, ha itt szembe találkoznak valamelyik világjáró viharral! Lent a háborgó tenger. Fönt a felhőket szaggató vihar. Sok fecske nem látja többé a Duna, Tisza táját, a három hegységet, fehér házainkat, virágos tavaszunkat.

De ha nem hiába kívántak szerencsés utazást maguknak, akkor vidám lehet az ő útjuk, ha fáradságos is. Akkor az egész úton bizonyára arról beszélgetnek, hogy mi változás lehet az ő szülőföldjükön? Megvan-e még a fészek? Ott lesz-e az öreg vöröslábu gólya az idén is? Él-e még a kövér parasztasszony? az ősz gazda? a futkosó gyerekek? a vörös tyúk? a szíjjal átövezett hízó?

Hiszem, hogy amint átröpültek a csizmaalaku ország hosszán, fölcsivikel valamennyi fecske, amint a Száva ezüstkígyószerű vonalát meglátja. Itthon vagyunk! A mi hazánk! Most már mingyárt itt a Dráva, azután meg a Balaton!

Most már nem pihennek többé. Óh, hogy is pihennének, mikor már közel van kiki az ő szülőföldjéhez.

A főkaravántól itt is, ott is elválík egy-egy kis csoport. Oszladoznak. Apró csapatokban válnak el egymástól. A zalai, a baranyai, somogyi fecskék jutnak haza leghamarabb.

- Isten veletek, - mondják bizonyára, - viszontlátásra az ősszel!

És mindegyik kis csoport repeső szívvel tart a maga faluja, pusztája, városa felé.

A balatonvidéki fecskék talán már délután vagy este megérkeznek. A följebb menők majd csak éjjel, mikor már a hold világít nekik, s az emberek álomra csöndesedtek.

A kis utasokat nem várja senki. De azért ők boldogan csicsergik körül a fészküket, s legott le is ülnek a fészekhez legközelebb odahajló fagallyra és fáradt kis testük álomba merül.

Az a kis sárfészek, az nekik mindenük! A gazdag embernek a kincsén az esze, a szegény embernek a kunyhóján; a fecskének a maga kis fészken, amely nekünk semmiség, de neki kincse, háza, minden vagyunkája.

Milyen szorgalom, mennyi gond és mennyi gondolat van egy ilyen kis fészek megépítésében! Éppen mint mikor mi építünk magunknak. Csakhogy nekünk gerendák, meg kövek kellenek. Nekik sár meg szalmaszál, meg itt-ott szőrszálak, amik fecske-szempontról színtolyan értékesek, mert ezek erősítik az épületet. Reggeltől estig dolgozik a kis madárférj az ő szerelmes

asszonyával. Csivegnek-csevegnek. Bizonyos, hogy mindig az építésről folyik a beszédük. Néha azt is mondják:

- Fáradt vagyok.

És a másik azt feleli rá:

- Pihenj egyet, lelkem.

De a kis fecske nem pihen.

Csak napszállat után gondolnak arra, mikor már a sötétség, meg a harmat elborítja a földet. A két kis madár akkor egymás mellé ül a nyárfa-gallyra és nyugosznak, alusznak, mint bent a házban az emberek.

Mikor én fölébredtem, Bársony akkor csatolta föl a vadásztarisznyát.

- Nem akartalak fölkelteni, - mondotta a tükör elé állva. - Olyan jóízűn aludtál. Jössz velem?

- Talán később. Rosszul aludtam. Azt hiszem, lázam volt.

- Izomláz, - mondotta Bársony, a bajuszát gondosan fölkarikázva, - minden vadász megkapja az első kirándulása után.

Azzal fölillesztette a pörge zöld vadászkalapot, és csettintett a kutyájának.

Néhány perc mulva ott láttam délceg, nagy, erős alakját a kukoricás földek lejtőjén, amint lassu lépésekben a kutyáját követve, várta csőre a foglyokat.

Kibandukoltam a ház tornácára. A reggeli nap odasütött. És ez a meleg fény jól esett nekem. Fürödtem benne. Éreztem, hogy átjárnak a sugarak, és hogy ez éltető orvosság.

Amint oldalt pillantok, látom, hogy alig egy arasznyira tőlem az oszlop párkányán két kis fecske ül.

A fejem mozdulatára elröppen az egyik. A másik ott marad. A nyaka behuzva. S néz mozdulatlanul maga elé.

- Milyen szelid, - gondoltam, - még ilyen szelid fecskét nem is láttam.

Azzal feléje intek, hogy elrebbentsen.

- Hess asszonyka! Eredj az urad után!

Nem száll el. Csak felém fordítja a fejét, és rám néz.

Akkor látom, hogy fehér kis mellén egy vércsepp aláfutó vonala piroslik; egy vércsepp, amely beleivódott a tollazatba, vagy azon tört által.

És rám nézett, engem nézett azzal a két kis fekete, szomoru szemével.

Mi a koplalás.

Succiról beszélgettünk. Az öreg ügyvéd, aki az asztaltársaság elnöke, megvetően legyintett a kezével s azt mondta:

- Az semmi!

És a csibukját megszoppantva így folytatta:

- Én egyszer koplaltam három napig, vagyis jobban mondva: három nap, három éjjel egyhuzamban. Akkor jogász voltam. Én voltam a föld legüresebb zsebű jogásza. Azaz, hogy én meg Réz Pali. Mert együtt laktunk, és összekerestünk.

Én egy gyereket tanítottam az ábécére. Pali meg körmölt valami ügyvédnél. Én nyolc forintot kaptam havonként, ő is körülbelül annyit keresett. Csakhogy hol az én gyerekemnek volt szünete, hol az ő gazdájának nem volt munkája. Az én gyereket mindig vidékre hordták a gyereknyavalyák elől, aztán ilyenkor nekem mindig kevesebbet adott az a fösvény tőkepénzes. Balogh Ábrahámnak hívták, máig is emlékezem a nevére.

Denikve rendesen nyolc forintból kellett megélnünk.

Természetes, hogy a szekrényeinkben pusztaság tátongott és hogy nem a Hungáriába jártunk vacsorázni.

Egy forró júniusi napon jó, libatepertőt ebédeltünk. Azt mondom Palinak:

- Országot egy pohár borért!

- Azt mondja:

- Én is!

Egyet fordul az eszem, és így szólok:

- Ma 27-ike van. Három-négy nap múlva elseje lesz. Ha én holnap azt mondom Balognak, hogy kitörtem az ablakunkat, és tegyen e miatt kivételt, biztos, hogy ideadja azt a kis pénzünket.

- Biztos, - felelte rá Pali.

Húsz krajcárunk volt. Átmentünk a kocsmába és két pohár bort ittunk.

Ettől aztán olyan jó kedvünk támadt, hogy nem is sajnáltuk a vacsora elmaradását. Csárdást táncoltunk.

Másnap délelőtt elmegyek tanítani. Az ajtó zárva. A kilincsen egy kis sárga levél:

Tisztelt tanító úr!

Elutaztunk a nagymama nevenapjára. Addig pihenjen ön is.

Tisztelettel

Balogh.

Már akkor mozgott bennem az étvágy. Ugy álltam ott, mint Lóth felesége, mikor sóbálvány-nyá változott. De még rosszabbul. Mert, ha én így járok, legalább megnyalom a vállamat.

Búsan hazabandukolok. Pali tátott szájjal várt, mint a verebek az anyjukat. Intettem neki, hogy csukja be a száját. És lerogytam a vaságyra.

- Talán holnap megjönnek, - szólt Pali vigasztaló hangon.
- Holnap, holnap. Nem ez a kérdés, hanem a *ma*, a *mingyárt*. Nincs valami mellény?
- Tudod, hogy nincsen.
- Hát mit csináljunk?
- Olvassunk regényt.

A könyvtárunkból mindig volt nálunk egy-két regény. Hozzá is fogtunk az olvasáshoz. De nem lehet ilyen állapotban regényt olvasni. Mert minden regényben pazarul ebédelnek, vagy pezsgős vacsorákon dőzsölnek a regényhősök.

- Jobb lesz, ha alszunk, - mondtam. - Besötétítjük az ablakot, és azt gondoljuk, éjszaka van. Lefeküdtünk.

De persze az alvást nem lehet úgy a szemre tenni, mint a kalapot a fejre.

Az jutott az eszembe, hogy édesanyám ma lángost sütött otthon, mert szombat van. A sötét szobában mesés nagyságu tejfeles lángosok lebegtek a szemem előtt.

Elmondtam Palinak is.

Beleharapott a vánkosába.

Aludtunk egész délután és egész este. Éjjel felébredtünk, és azt mondtuk, amit az írók a félbeszakított regények végén:

„Folytatása következik.”

Csak hogy az álomnak folytatása nem következett.

Pali akkor ábrándozni kezdett. Azt mondta, hogy ha ő herceg volna, följáró asztalt tartana a hálósobájában. Megnyomna egy gombot, s a terített asztal fölemelkednék az ágya mellé.

- Ha még egyszer kimondod ezt a szót: *asztal*, leszúrlak! - kiáltottam elkeseredetten.
- Asztal! Asztal! Asztal! - felelte rá mérgesen Pali.

Felugrottam és átkaptam. Egy óra hosszáig vagdaltuk egymást a padlóhoz.

Akkor méginkább megéheztünk.

- Istenem, tégy csudát! - szólt Pali térdre borulva a szoba közepében - teremts egy rostélyost ide az asztalra.
- Kettőt! - kiáltottam az égnek emelve az arcomat, kezemet.

Isten nem tett csudát.

Végre megvirradt. Átmentem Baloghékhoz.

A házmester azt mondta, hogy nem tudja, mikor jönnek meg. Lehet, hogy estére.

- Este! hol van még este. Meglehet, hogy ezen a napon nem is lesz este.

Csendesen és bután ültünk a szobában. Egyszer csak Pali arca megvörösödik: az asztalra csap, és a fogait csikorgatva azt mondja:

- Gazember!
- Kicsoda?
- Rothschild, - felelte elkeseredve.

Megint hallgattunk.

Az ablakunk nyitva volt. A földszinten már főztek. A bablevesnek fölséges illata beszállott hozzánk.

- Ebben kolbász is lehet - szólt Pali sötéten.

Kihajoltunk az ablakon, és nagy lélekzetekkel szívtuk, szagoltuk a hozzánk hatoló illatot.

Pali hasra feküdt, és kijelentette, hogy meghal.

- Ez jó gondolat, - szóltam fölvidámulva, - áthívom az orvost: iratunk orvosságot.

- Sok ostyát! - hörögte Pali.

- Azt ám. Csakhogy a patikában nem hiteleznek.

A Dante fantáziájában fölrémledezett pokolországi kínszenvedések hitvány kéjelgések azokhoz a kínokhoz képest, amiket e napon átszenvedtünk.

Az állatkert összes vadállatai a gyomrunkban dulakodtak, és azt bögték, ordították bennünk folytonosan:

- Enni! enni!

Az utcán szélvihar keletkezett. Besodort egy papirlapot az ablakon. A papirlap Petőfi költeményeiből való volt. Fölvettem, hogy azzal is szórakozzam. Ez a verse állott rajta:

Úgy jóllaktam, hogy még...
Egyet nyújtózkodom...

Mindig szerettem Petőfit, de most az egyszer sutba vágтам.

Ezen a napon ötvenszer is átmentem Baloghékhoz, hogy megérkeztek-e?

Nem érkeztek meg.

És ez volt a második napja, hogy étlenül átkoztuk este azt a kötni valót, aki a Vénusz-csillagnak ezt a nevet adta, hogy vacsoracsillag.

Szerencsére tudtunk aludni.

A harmadik napon már csak lógadoztunk. Lógott a kezünk, a fülünk, az orrunk. Azt hiszem, a levegőbe tudtunk volna emelkedni, ha egyet rugunk magunkon. Csakhogy nem volt annyi erőnk, hogy rughattunk volna.

Délután végre megérkeztek Baloghék, és én megkaptam a nyolc forintomat.

Vérben forgó szemekkel szédelegtem be a szatócshoz.

Volt annál mindenféle ennivaló, de e pillanatban a zsemlyék, sajtok és virslik liliputi apróságoknak tündek föl énnekem.

A tekintetem egy nagy fazék szilvalekvárra esett.

- Hogy ez? - kérdeztem.

- Mind?

- Mind.

- Két forint.

- Itt a két forint.

Vettem egy malomkő nagyságu kenyeret is. És e szizifusi teherrel fölmásztam a lakásunkra.

Hogy micsoda bős és gyors evést rendeztünk ott, el lehet képzelni.

Mintha versenyt ettünk volna a kaliforniai aranybányáért.

Egy óra múlva a boa constrictornak abba az állapotába jutottunk, melyben agyon szokták őket verni a benszülöttek.

Nem bírtunk mozdulni se.

De nem is hiszek ám én Succinak. Az hisz neki csak, akinek mindig ebédet jelentett a déli harangszó.

A Riska.

Köncöl János tartozik a községnek harminc forint földbérlettel.

A termés rossz volt. Köncöl János „pöcsétet” kap, hogy három nap múlva licitálják.

- Sebaj, - mondja a kezével legyintve, - behajtom a Riskát holnap a vásárra.

Az asszony helyesli ezt. A tehén árából lehet másik tehenet venni, meg a harminc forint is kikerül belőle. Az a másik tehén idővel csak ilyen jó tehénné nevelődik, ha gondozzák.

- Lakjatok jól utóljára tejjel, - mondja vacsorakor Köncölné a gyermekeinek, - holnap ki tudja, kaptok-e?

A hat gyerek összenéz. A hír nem tetszik.

Másnap reggel tehát kihajtódik a Riska. Nem valami különös tehén, csak afféle parasztnak való kurtaszarvu, téglaszínű kis barom. Az egyik szarva legörbült még kicsi korán, a járása még totyakos, mint az öreg asszonyoké. De jó tehén, mert mindig sokat ad és okosság tekintében sem utolsó. Mikor tavaly a csordást megütötte az istennyila, ez az egy tehén hazajött maga a csordáról, és bebőgött a kerítésen.

A falu akkor összeszaladt, hogy miért jött haza a Köncölék Riskája? de persze a Riska nem tud emberi nyelven szólni. Úgy mentek ki aztán a legelőre, és meg is találták a csordást az árokban, a jegenyefa alatt.

És ime, most a Riska megválnak a háztól, meg az egész falutól. Amint kihajtják az istálóból, megáll az udvar közepén és bőg, közben odadörgöli a homlokát a kutkávájához.

- Nye te, nye, - mondja újból János, gyöngéden rápöcögtetve a botjával.

A tehén az utcáról visszafordítja a fejét a ház felé. János is visszapillant.

Ott áll az asszony az ajtóban, a gyerekek között és törülgeti a kötényével a szemét.

- Nye te, nye, - mondja újból János, tovább indítva a tehenet.

Aztán, hogy a tehén csendes ballagással megindul az országúton, János leveszi a kalapja mellől a makrárt; rátöm és kicsihol; és megy a tehén után látszólag egykedvűen.

Útközben találkozik Gál András sógorral, aki kereket visz a hátán a kovácshoz.

- Hová? aggyisten! - mondja Gál András.

- Vásárra, aggyisten! - feleli Köncöl János.

- Vásárra-e?

- Vásárra.

- Eladja kend?

- El én.

- Aztán mér adja el kend?

- Mér? Hát azér, mer muszáj.

- Muszáj-e?

- Muszáj hát.

- Hát aztán mér muszáj?
- Hogy mér muszáj? Azér, mer nem tok fizetni.
- Nem tud kend fizetni?
- Nem ám.
- Hát aztán mér nem tud kend fizetni?
- Mér? Hát azér, mer nincs pénzöm.

A tehén már jól előre haladt. János hozzáemelinti a kalapjához a mutatóujját. És a tehén után siet. Gál András is tovább ballag a kerékkel.

Útközben előtálálódik Kovács István is, aki a háza előtt pipázik.

- Hova? aggyisten - kérdi Kovács István.
- Vásárra, aggyisten! - felel Köncöl János megállapodva.
- Vásárra-e?
- Vásárra.
- Eladja kend?
- El hát. Persze, hogy eladom.
- Aztán mér adja el kend?
- Hogy mér adom el? Hát azér, mer muszáj.
- Muszáj-e?
- Muszáj hát.
- Hát aztán mér muszáj?
- Hogy mér muszáj? Azér, mer nem tok fizetni.
- Nem tud kend fizetni?
- Nem ám.
- Hát aztán mér nem tud kend fizetni?
- Mér? Hát azér, mert nincs mostan pénzöm.

Még három emberrel elmondódik így a párbeszéd, azután Köncöl János kijut a faluból.

A falu végén dombra fordul az út. A Riska megáll a domb tetején, és visszafordítja a fejét.

- Nye te, nye, - mondja Köncöl János, megütögetve a botjával.

A tehén előrenyújtja a nyakát és bög.

- Ejnye, hogy az isten... - mondja mérgesen Köncöl János.

De ez csak olyan méreg, amivel magát keményíti az ember.

- Ne bögj, Riska, - mondja aztán szelídebben, - lehet, hogy jobb gazdád lesz, mint én voltam.

A Riska még mindig nem bögte el a bögni valóját. Ráfordítja nagy fekete okos szemét Jánosra. Bizonyísten megszólal még ez a baromállat, ha sokat beszél vele az ember!

És mérgesen rácsapkod.

Déltájban hintórobogás hallatszik az országúton. János meg se fordul. Ismeri a robogásáról a hintót. Az uraság hintója a faluból. Félrehajtja az útból egykissé a tehenet, és ballagdál utána nyugodtan.

Csakugyan az uraság jön.

Megállítja a hintót.

- Hová, János?

- A vásárra, nagyságos uram.

- Miért adod el a tehenedet?

- Nem tudok fizetni.

- Mit gondolsz, mennyit kapsz érte?

- Nem tudom.

- Hetven forintot?

- Talán annyit kapok.

- Hát a gyerekeknek mi lesz?

- Lesz, ami lesz, - nyögi János.

- Hát Jánoskám, megveszem én a tehenedet.

- Mennyiért, nagyságos uram?

- Hetven forintért.

János a fejét rázza és csendesen válaszol:

- Annyiért nem adom, nagyságos uram.

- Hát mennyiért?

János ránéz a tehenre, s gondolkodik:

- Kapok én ezért nyolcvanat is. Nagyon jó állat!

- Hát megadom a nyolcvanat.

Az uraság benyúl a bugyellárisába.

A tehen legel.

János ismét ránéz a tehenére, és a fejét vakargatja.

- Nagyságos uram, - mondja, - kapok én ezért többet a vásáron.

- No jó, hát még tíz forinttal megszerzem. Itt a pénz.

- Ne böggj, - mondja János, botot emelve a tehenre, - nem akar elválni tőlünk ez a cudar pára, mink neveltük szegényt. Megér ez száz pengőt is, nagyságos uram.

- No, annyit nem ér, János, de hát én azt is megadom csak azért, mert gyerekpajtások voltunk. Hallod, hát itt a pénz, fogd.

János még mindig nem nyúl a pénzért. Csak vakargatja a fejét hol elől, hol hátul. Nézi a tehenet, amely legel is, bögg is az országút zöldjén; s mikor legel is, rájok pillog bánatosan.

- Százhuszon alul nem adom, - nyögi végre elhatározottan.

Az uraság egyet gondol. Kivesz még husz forintot a tárcájából.

János ezt látva, kimelegszik.

- Nem adom, - mondja, - nem lehet.

- No, ha nem adod, - felel az uraság, - majd a vásáron találkozunk.

Köncöl János azonban nem megy a vásárra.

Visszafordítja a tehenet, és ballagdál utána csöndesen hazafelé.

Este van, mikorra hazaér.

A gyerekek örömkialtásokkal ugrálják körül Riskát és behajtják az istállóba.

- No? - kérdi az asszony, - nem tudta kend eladni?

- Tudtam vóna, - feleli János letéve a tarisznyát a válláról.

- Mennyiért kérték?

- Mit gondolsz?

- Hatvanért.

- Többért.

- Hetvenért!

- Hohó!

- Nyolcvanért!

- Még feljebb!

- Százért?

- Micsoda? De Isten engem, - mondja Köncöl elégedetten, - még tán százötvenet is megadtak volna a Riskáért.

A gyerekek zsvajgása behallatszik az udvarról; „Riska, Riska! Jó estét Riska! Itt a kenyérem, Riska, neked adom!”

- Gyere no, - mondja János az asszonynak, - *nézzük meg* mink is a Riskát.

A béna.

Mikor Mócs Zsiga hazajött az orosz-török háborúból, annyi történetet hozott magával, hogy esztendeig se győzte elmondani. Az ismerősei hallgatták őt áhitattal. Huszonkét éves fiú, aki átvitézkedett egy igazi háborút, érdekes is ez. Hát még az előadása! A szeme mindig élénk és lelkes; pisze tömzsi orra szinte tüzet fúj, mint a sárkány; vastag fekete szemöldöke hol föl-emelkedik, hol összekigyózik az előadása közben; páratlanul bozontos fejét meg-megrázza, és nagyokat üt a levegőbe a kezével.

Mingyárt megérkezése estéjén ott ül ő egy csomó ujságíró között a Pannoniában. A vacsorát fekete kávéval kezdi, és tömérdek cigarettát szippant el, amíg beszél.

- Már egy hónapja lődörögtem a török csapatok között, - így folytatja az elbeszélését, - de még nem láttam egy csatát se. Végre találkozom Zubovicsal. Füstös, mint a kéményseprő, és úgy dől belőle a puskaporszag, hogy tíz lépésről meg lehet érezni.

- Fodrikám, - mondom neki, - hadd menjek veletek.

- Hova az istennyilába?

- A tűzbe!

Mert neki egy külön kis hada volt. Csupa kaukázusi, csontos, erős legények. Olyanféle katonák voltak ezek, mint nálunk negyvennyolcban a guerila-csapatok.

Maga Fodri tanította össze őket kilenc nap alatt, de úgy is harcoltak azok, mint az ördögök. Hát hogy Fodrinak így könyörögtem, eleinte sehogysem akarta meghallani.

- Gyöngye legény vagy te oda, - mondta. - Mink mindig a közepinek vágunk!

- Azt akarom én is, - feleltem, - csak egyszer engedj, Fodrikám!

Addig-addig könyörögtem neki, míg végre azt mondta:

- No jól van, Zsiga. Holnap hát csak csatlakozzál hozzánk, de aztán az életedért te magad vagy a felelős.

- Helyes, - feleltem, - majd meglátod, hogy nem esik szégyen a magyar néven.

Hajnaltól már ott lovagoltunk egymás mellett az erdőben. A csapat lassan és csendben haladt. A vezetők csak egy kis zsebkendőforma piros zászlóval jelezték, hogy mikor merre kell fordulnunk.

- Itt megálljunk, - szólt Zubovics egy cserjésben. - Mihelyt az ágyu megdördül, hátba kapjuk a muszkákat.

Alig, hogy ezt kimondja, megböffen túlról egy török ágyu, s utána bődül még vagy harminc. Halljuk is mingyárt, hogy az oroszok felelnek. Ez aztán a litánia, fiuk! A föld rengett az iszonyu dörgésektől.

- No most! - kiáltott Zubovics.

Azzal megsarkanytúzza a lovát valamennyi, és ki az erdőből!

Akkor láttam a tisztáson a nagy kavargó muszkatábort. Füst és por, dörgés és csattogás mindenfelé. A lovak úgy repültek, hogy alig érte a lábuk a földet. Csakhamar észrevettem, hogy az én lovam a közemberek sorába ragadt, és hogy Zubovics nincs mellettem.

- Fodri! - kiáltottam háromszor is.

De biz az én hangomat a csata pokoli lármája elnyelte. Jól marokra fogtam hát a kardomat; - és be a muszkák közé! Vágtam jobbra, balra, mint a tüzes istennyila. Húll a muszka, mint a tök. De mi történik? A lovam megvadul és kiront oldalra. Mingyárt láttam, hogy ebből baj lesz, de azért csak vágtam akkorákat, hogy a karom majdcsaknem kifícamodott a helyéből.

- Hazudik! - hangzik akkor egy nyers férfihang a szomszédasztalnál.

A hallgatók felpillantanak. Látják, hogy közös hadseregbeli tisztek ülnek ott: valami négy hadnagy, meg egy öreg kapitány.

Mócs Zsiga meghökken, el is sápad, de csakhamar úgy tesz, mintha nem hallotta volna a megjegyzést. Egyet-kettőt szippant a cigarettáján, aztán folytatja:

- Hát az ebadtát, úgy húll a muszka, mint a karalábé. Én se nem láttam, se nem hallottam, mint a fajdkakas, az alakok csak kékesszürke árnyakként tűntek föl mellettem. A lovam utcát rombolt a muszkák között, én meg dolgoztam veszettül, úgy, hogy tetőtől-talpig egy csurom vér voltam.

- Hazudik! - hangzik másodszor is.

Mócs ekkor felpattan, és a tisztek elé toppanva, eltorzúlt arccal kérdi:

- Ki beszél itt?

- Én, - szól felállva az egyik a hadnagyok közül.

Egy kis kenderbajuszu, düllelt szemü, mérges képü legény volt a hadnagy. Afféle fempökő kis lajtinánt, aminők ma is, feszítenek az utcákon mindenfelé.

Mócs eléje vágta a névjegyet, az is Mócs elé a magáét, azzal emez visszaült a barátai közé, és tovább meséli, hogyan küldte a másvilágra a muszkákat.

Másnap délelőtt a cinkotai nagy erdőben állott Mócs a hadnagygyal. A segédek megállapodása szerint kétszer lőttek.

Mócs Zsiga ezt nekem ezelőtt négy évvel beszélte el ilyeténképpen:

- Hát lőttünk kétszer. Nem bántam volna, ha bele tudtam volna puskázni a lába kásájába, de, hogy a második lövés után is úgy oszlott el a füst, hogy mind a ketten álltunk, nem gondolhattam egyebet, mint azt, hogy egyikünk se talált. No jól van. A segédek kérdik, hogy nem nyújtok-e kezet az ellenfelemnek?

- Minek? - felelém. - Azelőtt nem ismertem; ezután meg nem kívánom ismerni.

- Nem is érdemli meg, - mondja a másik segédem: - bizonyos, hogy a saját pisztolyai voltak, amikkel lőttetek. - Mert megjegyzem, hogy vontcsövű pisztolyokkal lőttünk. Az én segédek olyan rozsdás pisztolyokat hoztak magukkal, hogy szinte örültünk, mikor a sors amazoknak a pisztolyára esett. A segédek nem akarták engedni, hogy azokkal lőjjünk, de én hetvenkedtem egy kicsit, nehogy a lajtinánt félénknek gondoljon. Köszöntünk hát a tiszteknek és kocsira ültünk. Mikor már megindul a kocsi, valami különös melegséget érzek a mellemen. Benyúlok az ingem alá, hát mintha piros keztyűt húztak volna a kezemre. Abban a pillanatban összeestem, mint a csirke, amelyiknek a nyakát levágták.

- Hát nem érezte, hogy meglőtték?

- Egy kis csapódásfélét éreztem, de azt gondoltam, hogy a magam pisztolyából pattant oda valami. De az annyira csekély volt, hogy a következő percben már el is felejtettem.

Itt Mócs Zsiga megmutatta a mellén, meg a hátán a sebet. A golyó átment rajta valósággal. Feküdt is valami két hónapig. Hogy az ilyen sebből föl lehet gyógyulni, azt más esetben is tapasztaltam, de ha az efféle sebesülés feltétlenül halálos volna, akkor se csudálnám, hogy éppen ő életben maradt. Átment ő a halálnak mindenféle hídján, annélkül, hogy elpusztult volna. A halál azután az ölében vitte őt át az utolsón.

- Szóval, én hat hétig a másvilágon lebegtem, - folytatta Mócs Zsiga, - hanem iszen amint visszakaptam az eszemet, - egyszerre arra gondoltam, hogy a lájtinántnak ezért lakolnia kell. De hol fogjam meg, hol? és hogyan kössek belé? Amint föliperedtem egy kissé, hazamentem Bajára az apámhoz, hogy teljesen megerősödjem. No meg is erősödtem. Nem telt belé egy hónap, megbírkóztam volna megint a bikával. Az utolsó vasárnapon azt mondom az apámnak: Gyerünk ki délután a sétátérre: az idő tavaszi, és muzsikálnak is.

Jól van: kísétálunk az öreggel. Leülünk ott egy üveg borocska mellé, és hallgatjuk a muzsikát. Egyszer, ahogy oldalt pillantok, kit látok? Hát az én hadnagyomat, az én kenderbajuszu, dülledt szemű lájtinántomat. Ott ül valami leánynyúl meg egy öreg úrral. No, csak hogy itt vagy - gondoltam, s végig futott rajtam valami különös melegség, a másvilág kapujának a fuvallata. Egyikünk bemegy azon a kapun!

Az öregem csendesesen cigárézott mellettem. Nem is sejtette, hogy énrajtam micsoda pokoli láng lobog keresztül.

- Apám, - mondom ekkor neki, - látja azt a hadnagyot?

- Látom, - feleli apám.

- Hát tudja-e, mit csinálók én most azzal?

- Mit fiam?

- Pofonvágom.

- Hát csak vágd, fiam, - felelte az apám nyugodtan.

Azzal én fölkeltem és hozzamentem a hadnagyhoz: se szó, se beszéd: úgy pofon rittyentettem, hogy lefordult a székéről.

Másnap megint szembe állottunk egymással. Kardra persze. Mondhatom magának, soha olyan tigris nem voltam, mint akkor, mikor ezt a hadnagyot megrohantam. De sápadt is volt ám már előre. Mingyárt az első összecsapásnál keresztül vágtam kardot, kendőt, kezet, mindent, ami a csapásom alatt volt, úgy, hogy a lájtinánt ájultan hűlött a padlóra. A karját vágtam át vállban, csontig. No, akkor megsajnálta. De már mindegy volt. Az anyám is sajnálta, hogy megtudta. Az apám azt mondta, hogy csak menjek vissza mielőbb Budapestre. Attól félt az öreg, hogy az egész ezredet összeaprítom.

Hát képzelje, most, tizenöt esztendő múlva, mi történik velem?

A minap leszálllok Komáromban, és egy pohár sört rendelek. Amint ott iszogatom a sörömet, egyszer csak látok egy elegáns, igen szőke, pirosképű, szalmaszín ruhás urat, amint két kis leánygyerek társaságában sörözik.

Néz és néz. Én is nézem.

Látom, hogy az egyik keze béna, mert lógatja. Honnan ismerem? ki nem tudom találni.

Egyszer csak látom, hogy fölkel, és felém tart. Abban a pillanatban eszembe ötlök, hogy ez nem lehet más, mint az én bajai hadnagyom. Zavartan sütöm le a szememet, és magamban fölfohászkodom, hogy adná az Isten: ne ismerne meg.

De ő megismer.

- Mócs úr, - mondja a bal kezét nyájasan felém nyújtva, - ismer-e engem?

- Bizony, - mondtam zavartan, - alig emlékszem.

De ezt az egy kezét megfogtam mind a két kezemmel, és azt hiszem, csupa bocsánatkérés volt a nézése.

- Látta, - mondta ő mellém egy székre ereszkedve, - önnek nem kell rám szánakozó szívvel gondolnia. Mikor az az esetünk volt, én éppen azért voltam olyan kötekedő, mert égett már rajtam a katonaruha. Egy kedves kis teremtes, akinek nem volt meg a tízezer forintnyi hozománya, búsított engem szüntelen. No és a kérdést ön oldotta meg. A karom megbénult. Nyugalomba tettek. Most hivatalban vagyok, jó, nyugalmas hivatalban, penziót is kapok, kapitányt és hát a világ legboldogabb embere én vagyok.

- Elvette?

- Elvettem. Angyali jó asszony lett belőle. Aztán látta, a kezem nem is olyan béna, mint ön gondolja. Tudom vele vezetni a kis leányomat.

- Az ön kis leányai?

- Azok.

- Gyönyörű gyerekek.

Magamhoz öleltem a két kis bodros teremtest. Telitömtem a zsebüket cukorral, és megcsókoltam őket.

A béna mosolyogva nézte ezt, és mikor a vonat elindult, nyájasan intett búcsút a bal kezével.

Ki ette meg a májamat?

A kórház emeletén öt beteg fekszik. A hatodik beteg hajnalban halt meg; annak most üres az ágya. Akit belehozna, az is meg fog halni. Senki se megy ki ebből a teremből a maga lábán. Ez a másvilág tornáca.

Mert ide csak azok kerülnek, akiknek nincs pénzük arra, hogy a pálmák országába menjenek meghalni. Ezeknek nem elég imádkozniok a mindennapi kenyérért, meg is kell érte dolgozniok mindennap. Hát dolgoznak és köhögnek, ameddig csak fennjárhatnak, mikor aztán a szerszám kiesik a kezükből, itt köhögik át hátralévő napjaikat. Ez jó, csöndes hely; egy kicsit karbolszagu, egy kicsit unalmas, de legalább enni adnak ingyen, és jóságos apácák szolgálnak mindenben.

A középső ágy lakója délután három órakor erősen köhögött.

- Most halok meg! - mondotta fuldokolva.

Nyomdász volt azelőtt. Negyven éves, barna kis zsidó ember; de nem is barna, hanem ősz. Mikor behozták ezelőtt három héttel, csak szürke volt; ma már fehér.

- Dehogyan halsz, - felelte a jobboldali szomszéd felkönyökölve; - meglásd, hogy nem halsz meg!

Az apáca a vállánál fogva tartotta a beteget. Visszaszólt a beszélőnek, hogy hallgasson, s mikor a beteg kiköhögte magát, körültörülgette az arcát s homlokát.

- No lássa, hogy nem halt meg, - szólt vigasztalón. - Ma már kevesebbet köhög, mint tegnap. Mindennap kevesebbet. Láthatja, hogy gyógyul.

- Fogy a tüdőm, - susogta a beteg.

Sötét tekintettel nézett maga elé a semmibe.

- Csitt! - mondotta az apáca. - Nem szabad beszélni. Aki beszél, külön szobába tétetem!

De alig hogy kiment, a betegek beszélgettek.

- Istenem, - susogta a nyomdász, - mennyit kell szenvednem!

- Én is gondolkoztam ezen, - felelte a másik, aki az imént is szólott. - Gondolkoztam, hogy minek a világon a betegség!

Ez az egy tudott a szobában még hangosan beszélni. Hosszu csontos ember volt: az ágyat végigérte, s a keze leért a földre anélkül, hogy a fekvésben mozdulnia kellett volna.

Ez valami nyugtalan természetű ember volt. Ritkán szólott, de akkor nem hagyta abba, míg csak rá nem jött a szaggató köhögés. Különben senkise tudta micsoda: erdész-e, katona-e, pap-e vagy tanító? Néha az erdőről beszélt, néha a templomról és mindenről sokat tudott. De nem igen beszélgettek ezek, s ha beszéltek is, csak rekedt, fátyolos hangon. És egyik se volt kíváncsi a másik életére.

- Nem teremthetett volna-e úgy az Isten, hogy ne legyek beteg soha? - folytatta a beszélő.

S hallgatott, mintha feleletet várna. De nem felelt senki. Lent egy kocsi dübörgött el az utcán, aztán ismét elcsöndesült a szoba, s akkor a beteg megfelelt magának:

- Hát az Isten úgy teremtett.

A szélső ágyban, a nyomdásztól balra számítva az ágyakat, egy viaszsárga arcú fiatalember feküdt. Hosszu, hegyes orra szinte lógott a soványságtól. Ez a fejét rázta.

- Ugy teremtett, - ismételte a beszélő, boszus pillantást vetve a fiatal hegyes orrúra.

A hegyesorru viszonzta a boszus pillantást és csak halkán rebegte:

- Marha!

Valami hírlapíró volt ez a fiatalember. Mindenkire haragudott, aki beszélt.

A nagycsontu ember nem hallotta a megjegyzést, két ágy volt közöttük: a nyomdászé, meg egy beesett szemű betegé, hát nem hallotta. De sejtette, hogy amaz ellene szólott, mert arrafelé beszélt tovább:

- A betegséget az ember teremtette!

- Hallgass, - susogta a nyomdász. - Bolondokat beszélsz!

De az már benne volt a beszélő kedvében:

- A teremő Isten, - folytatta rendületlenül, - nem városba helyezte az embert, hanem a paradicsomba. Mi volt a paradicsom? A zöld növényzet: erdő, mező. A zöldben mindig jó a levegő. A növényzet napfényt lehel be és életet lehel ki. Balzsamot! Illatot! Az embernek ez a lehellet az élete.

A betegek mind az ablakra, nem is az ablakra, hanem az ablakon át zöldelő ákác poros lombjaira néztek. A hegyesorru nem boszankodott többé. Sőhajtott.

- És az emberi test kőborló állat, - folytatta a nagycsontu. - A kőborlás kell, kell az embernek! Az evés kérdése, a szerelem kérdése, az életküzdalem, minden, minden kőborlásra kényszerítette az embert. És az embernek a zöldben kellett kőborolnia.

Most már figyelmesen néztek a beszélőre. A hírlapíró is hallgatott.

Emez folytatta:

- Mit csinált az ember? Ott hagyta a zöldet; abbahagyta a kőborlást: behúzódtott a téglák és kövek közé.

Elhallgatott és a kezét a világosság felé emelte. Lehet, hogy köhögéstől tartott; lehet, hogy gondolkozott; lehet, hogy azt vizsgálta, van-e még a kezében élet?

Körülbelül negyedórai csönd volt a teremben. A betegek megszokták már ezt. Néha órákig hallgattak. Ilyenkor nem volt más hang a teremben, csak az óra egyhangu ketyegése, vagy az apáca halk csoszogása.

Egy öreg, görbehátú ember feküdt a beszélő jobboldalán. Valami színházi trombitás. Ez sohase tudott aludni és szerette, ha beszélnek. Ilyenkor nagyokat pislantott és mikor a beszélő elhallgatott, valami megjegyzéssel biztatta.

- Te tudós vagy, - mondotta most is. - Látom, hogy tudós vagy.

Mindnyájan tegezték egymást. Nem utasította ezt itt vissza senkise.

- A tudósok jeles emberek. Az én fiam is tudós. Majd meglátjátok, ha eljön. Hosszu szakála van, és prima vizta eldirigálja akár Wágnert is.

A hosszú most ehhez fordult:

- Míg az ember zöldben élt, gyümölcsöt evett és magvakat, néha húst is, és tiszta levegőt lélegzett. Nem volt tuberkulózis.

S hogy erre hitetlenül néztek reá, ismételte:

- Nem volt tuberkulózis, nem volt! Se gyomorbaj, se köszvény, se vesebaj, se májbaj.

- Nyomda se volt, - susogta a nyomdász.

Látszott rajta, hogy a köhögés után jól érzi magát és hogy részt akar a beszédben.

A tudós folytatta:

- A gyermek nem szereti a házat: amint teheti a szabadba fut, a zöldbe. Ez ösztön. Mi az ösztön? Az Isten parancsa a csontunkban. De mink nem engedelmeskedünk neki.

- Holnap legelni megyek! - szólt keserűen a hegyesorru.

A tudós vállat vont:

- Nem élhet-e művelt ember is zöldben napfényben?

- Nem, - felelte a nyomdász. - Erdőben nem lehet újságot szedni.

- Nem lehet zenélni, - szólt a trombitás. - Nincs akusztika. Kérdezzétek meg a fiamat. Majd meglátjátok holnap milyen ember. Az aztán okos ember!

Hogy a betegek így ellene mondtak, a nagycsontu boszusan kiáltott:

- Nem vetek neki százesztendőt, Budapestet lerombolják! Minden háznak kert közepén kell állania és minden kertnek tömve kell lennie fával, bokorral, múzával, kannával, iriszzsel, nagylevelű növényekkel.

- Kertész ez! - mondotta a beesett szemű beteg, aki nyakig betakaródzva, mozdulatlanul feküdt s mindeddig mogorván hallgatott.

A hosszú ember felült az ágyban és nekimelegedve folytatta:

- Az emeleteket lebontják, a tetőket is. Csak földszintes háznak szabad lenni és csak üveg-tetőnek. Tele kell rakni mindenkinek a szobáját növénynyel, zöld fűvel, bokorral.

- Mondom, hogy kertész, - szólt a beesett szemű diadalmasan.

- Mi hasznom ebből? - szólt megvetően a nyomdász.

- De hiszen - szólt a beesett szemű, - a növény nem egészséges.

- Bolond beszéd! - felelte a hosszú. - Akkor az erdőkerülők meg a csőszök mind betegek vol-nának. A növényzet éjjel is egészséges, csak homoki növény legyen. A cserepekben ne rothad-jon trágyás föld. Mert az ilyen rontja a levegőt, nem a növény.

- A nyomdában nem lehet így, - szólt a nyomdász. - Pénz kell az embernek, nem fű.

- Ki kell kergetni az iparosokat a műhelyből. Dolgozzanak kert közepén sátrak alatt. Ki kell kergetni a hivatalnokot a munkája után. Ki kell kergetni a tanítót a növendékeivel együtt a fák alá, vagy téli kertbe. Meg kell büntetni, aki jó időben zárva tartja az ablakát. Az emberek nyáron járjanak mezítláb és mindennap fürödjének napfényben legalább egy óra hosszáig.

- Hát a szegény ember? - mondotta a beesett szemű. - A szegény ember nem lakhatik kertben.

- Lakhatik, - felelte a beszélő dühösen. - Ki kell terjeszteni a várost. Terjedjen Budapest Vácig, Gödöllőig, Monorig. Olcsó házakat a szegényeknek! Van villamos: nincs távolság! Nem kis nyavalyás ákácok, hanem nagy jegenyefák, hársfák minden kétölnyire; vadszőlő a házak falán.

A hirlapíró köhögött. Várni kellett, míg elvégzi, s míg talán meghal. Nézték is, hogy nem hal-e meg? Az apáca sokáig ült mellette s fenyővizet permetezett a levegőbe. Azalatt visszafeküdt a beszélő is és haragosan nézett maga elé. De a vonásai már öt perc múlva megenyhültek. Szelid és gondolkodó nézéssel merült az ablak szemléletébe.

Mikor aztán az apáca kiment, s a szoba sokáig csendes maradt utána, akkor szólalt meg még egyszer:

- Csak az átmeneti ember szenved, az oktalan korban élő.

Aztán nem szólt többet.

A trombitás dörögése hallatszott egynéhány perc múlva:

- Ha a várost lerombolják is, a színházakat nem rombolják le. Az én fiam karmester. Nem: a színházakat nem lehet lerombolni.

- Semmitse rombolnak le, - szólt a beesett szemű.

- Hát jó, - szólalt meg újból a hosszú. - Ha a városokat nem rombolják le, akkor az emberiség hozzáalakul a kövekhez. Kétezer esztendő múlva másforma lesz az ember: nagy fej, vékony láb, szűk mell, kis has.

- Mi hasznom nekem ebből? - sóhajtott a nyomdász.

Az idő estefelé járt. A betegek ilyenkor sűrűn köhögnek. Nem is beszéltek többet. Csak vacsora után szólalt meg újból a hosszúcsontu.

- Eszembe jut egy gyermek-mese, amelyik úgy végződik, hogy az akasztott ember benyit a házba és tudakolja: ki ette meg a májamat? Rettenetes mese. A gyermek nem tud rá felelni. Én tudok: a civilizáció!

Akkor rájött a köhögés. A sok beszéd megártott neki. Széles nagy melle döngött mint az üres kriptá. Azt hitték, nem éli túl ezt az órát.

Ő maga is ezt gondolta. Az erőlködésben csurgott a könnye is. Az árnyéka, ahogy felült, rémítő nagyságban mozgott a falon. Az apáca éjjelig mellette maradt, s az erős köhögés miatt egyik beteg se tudott aludni.

Végre a beteg elcsöndesült, s a többi is alhatott.

Csak a trombitás szemét kerülte az álom. Mikor az apáca feléje fordult, intett neki, hogy szólni akar. Az apáca hozzáhajolt.

- Mit gondol, - susogta a trombitás, - le fogják rombolni Budapestet?

- Nem, - felelte az apáca elbámulva.

- Csak azért kérdem, - susogta a beteg, - mert az én fiam karmester. Majd meglátja holnap... Szép, nagy szakála van... és prima vizta dirigálja Wágnert.

A láncvirág.

A kapubálvány tetején megjelenik tavasszal egy kövér, sárga virág, aminőből a gyerekek láncot szoktak fűzni. Hogy került az oda? A manó tudja. A szél vitte oda még az őszzel.

Ennek a virágnak voltaképpen semmi dolga nincsen az itt vázolt rajzban, csak éppen eszembe jutott, mint ahogy mindenféle eszébe ötlik az embernek annélkül, hogy tudná hogyan. Meglehet, hogy a Korláth grófok cimere juttatta az eszembe, mert ennek az alapszíne ilyen sárga; akárhányszor láttam a templomban, meg a hintójukon. Ezek a grófok is így forognak a világban. Valami szél fújja őket széjjel. Idehaza a kastély mindig üres, csak akkor járnak benne, mikor házasodnak, meg mikor temetkeznek.

Az öreg grófasszonyhoz egy májusi napon levél ment Párisba, hogy a fia, az István gróf olyan, mint az árnyék. Nem kell megijedni: nem beteg, csak éppen erőtlen. Ha valaki el tudná mozdtítani Budapestről, meg lehetne menteni. Így egy-két év alatt elpusztul.

A levelet a család orvosa írta, s az öreg grófasszony még aznap elhagyta a leányát, meg az unokáit.

István grófot a kártyaasztal mellett találta a telegram. Ott találta volna minden időben. Az anyja arra kéri, hogy várja őt reggel az állomáson és kísérje el a kéthalmi kastélyba.

- Mi jutott eszébe a mamának? - kérdezte a gróf a kártyáit letéve. Fölkelt és nyugtalanul ment végig a szőnyegen. Különben is vesztességgel játszott s egy hosszú virrasztás unalma halványlott az orcáin.

Hazament aludni.

Másnap reggel ott sétált szürke cilinderben és gyékényszínű uti köpönyegben az állomás tornácán; mert séta az is, ha az ember kaucsukvéges botra támaszkodva botorkál föl és alá. Hátról agg ember, előlről huszonnyolc éves; csak éppen azt gondoljuk hozzá, hogy ez a fekete szétkefált bajszu úr volt az, akiről gyerekkorunkban azt olvastuk, hogy egyszer benfelejtődött valami kriptában és megette a viaszgyertyát.

A mama ahogy megérkezett, aggódón nézett rajta végig, és az volt hozzá az első kérdése, hogy nem szokott-e köhögni?

- Hova gondol, mama? - felelte István gróf nevetve, - egészséges vagyok én, mint a makk.

A makk persze a nemzeti kaszinó kiejtésével inkább máknak hangzott, de az mindegy, mák is van egészséges elég. A grófasszony arca földerült. Karját a fia karjába öltve vidáman bicegett be az ebédlőbe.

A vonat félóra múlva már az ősi birtok felé robogott velők. István gróf elmélázva nézett ki az ablakon... Gyerekkora óta nem látta ezt az utat, s most, hogy im hazafelé tartott, olyanforma meleg érzés buzgott föl a szívében, mint mikor a nevelőintézetből utazott haza. Ugyan megvan-e még a makroncás kékje, amely őt annyiszor ragadta szélvészféleg tükön-bokron át. Ott van-e még az öreg juhász, aki egyszer, még egész kicsikorán pacsirtafészket mutatott neki a vadbodzák között? Áll-e még a terebélyes fűzfa a tóparton, ahol a csónakban üldögélve horgászott, míg a kertészbojtár gilisztákat szedett a kövek alatt. Ilyen apróságokra gondolt, amik mást nem is érdekelnek, csak akinek képtár gyanánt hevernek az emlékezetében mindenféle megfakult, elszakadozott töredék-képek. Egy leány is eszébe jutott. Az ugyan Budapesten volt náluk és csak egy hétig, abban az időben, mikor ő önkéntes volt, de ennek az arcára legjobban emlékezik. Igen, kerekkepű, piros leány volt. Olyan piros, mintha örökké

szégyelne valamit. Keze, lába, mindene gömbölyű. A szoknyája körülhullámoztta minden lépését. Ezt a leányt a szakácsné hozatta föl a faluból, hogy legyen kivel beszélgetnie az otthonvalók dolgairól - és Dózsa Juditnak hívták. Milyen különös, hogy ezt a nevet nem felejtette el, holott annyi híres énekesnőnek a neve kitörlődött az emlékezetéből. Persze, a Dózsa nevet könnyű megjegyezni, s a Judit név meg csak azért maradt meg a fejében, mert az ügyetlen leány egy gipsz Bakhust az előcsarnokban lenyakazott a söprével.

A grófasszony a kis bársonyülőkében hátrasüppedve, szeretettel nézett a mélázó fiúra. Igaz, hogy szintelen és megfogyott, gondolta, de az arc így is a nemes, hollóarc: minden Korláthnak ilyen apró fekete szeme, ilyen erősvonásu orra van. Mennyire kívánnak a Korláthok a közönséges fajtából! A parasztok között otthon látszott meg ez különösen: minden parasztnak kék a szeme, kenderszínű a bajusza és gesztenyeszínű a haja. A grófasszony különben maga is barna volt, csak hogy az ő szeme nagy, s az arca nem hollószzerű, csak afféle jóságos öregasszonyarc, aminőt gyakran lát az ember mindenfelé.

Hogy a gróf mosolygott, ő is mosolygott, és csak néhány perc múlva kérdezte meg, mi jutott az eszébe?

- Minden, - felelte a gróf, - ami kedves volt nekem gyerekkoromban.

- Megtelegrafáltattam a tiszttartónak, hogy ön a régi szobáiba fog szállani.

- Köszönöm, anyám. Estére Cornelius Nepost teszem a fejem alá és aggódni fogok, hogy reggel nem tudom elmondani hiba nélkül a jeles Epaminondast.

A gróf ezzel elhallgatott. Hirtelen arra gondolt, hogy ünnepibe öltözött parasztok fogadják őket, és hogy a kastély udvarán a pap majd üdvözlő beszédet szónokol, amire neki kell felelnie. Föltette a monokliját, és kedvetlenül nézett ki az ablakon.

Az állomáson csakugyan várta őket a tiszttartó. A hintó előtt négy büszkén toporzékoló pej. A tiszttartó kezében a májusi rózsatermésből bokréta.

Az ég tiszta volt. A széles hársfasor a tavaszi gyöngé-zöld lomboktól pompázó. Az út mellett mindenfelől gazdag sötétzöld vetés. Aztán egy keresztben elvonuló fehér akácfasor, amelynek illata az egész környéket elárasztja. Megint tovább nyírfaliget, amelynek fái mintha penész-foltos ezüstműből volnának.

- Milyen szép itthoni! - szólt a gróf a karjait keresztbe fonva, - és milyen bolond vagyok én, hogy mindig ott lakom Budapesten!

Az arcán gyöngé pirosság terjengett. A szeme megélnéskült. Kedvét találta egy szarkában, amely csörögve, billegve röpködött előttük. Egyszer az arcához emelte a botját, mintha meg akarná löni, amin szarka annyira elcsodálkozott, hogy hátramaradt.

Mikor a dombra értek, amelyről már meg lehetett látni a négytornyú vén kastélyt, a gróf föl-szólt a kocsisnak, hogy álljon meg.

- Innen már gyalog megyek, - mondotta - átvágok a legelőn, megnézem, van-e pacsirta-fészek?

- Vigyázzon, - felelte mosolyogva s a mutatóujjával fenyegetőzve a mama, - ha a bokrokban elszakgatja a ruháját, térdepelni fog!

És a nyeles szemüveget a szeméhez tartva, mosolyogva nézte, hogyan ballagdál István gróf a fehér kamáslis lakcipőben a legelőn.

A gróf úgy érezte, mintha erőt lehelne be az üde levegőből. A botját a hátán a karjai közé illesztve ment a föld puha szőnyegén. A legelő épp olyan bodzás, gilicés némelyik helyen, mint az ő gyerekkorában volt. Itt-ott egy kerek sötét zöld folt, ahol a fű finom és tömött; - egy-egy golyógomba, ami elpöffen, mikor rálépnek. Mindez multság olyan embernek, aki tíz évet töltött az emeletes házak világában.

Egy helyen barna juhnyáj: sok apró fehér bárány közte, meg egy vén kövér kolompos. A halmon még jó távol a nyájtól egy gyerek áll sarkig érő virágos szűrben, hosszú pásztorbotra támaszkodva.

Milyen jó figura volna ez kicsiben íróasztalra, - gondolja a gróf és várja, hogy a gyerek leemelje a fejéről a kis pörgekalapot és odaszalad kezét csókolni. Bizony nem szalad az, még csak nem is köszön, hanem egyszer csak nagyhetykén rákezdi:

- Zsidó-bidó vakaró, van-e búzád eladó!

A gróf fölteszi a monokliját és körülnéz, hogy miféle zsidót csúfol a gyerek? Hát őt csúfolja!

- No megállj, - mondja nevetve, - majd adok én neked búzát.

Azzal feléje megy.

A gyerek elhallgat. Néz. Egyszer csak futásnak ered.

A gróf utána.

A szűrben meg a nagy csizmákban nehéz a futás. A szűrt ledobja a gyerek, és a szíjnál fogva a kezén vonszolja. Jaj, de a gilicetüskékben megakadt a szűr, és a gyereket ott nyomja a gróf.

- Jaj-jaj-jaj! - kiáltja a kis bojtár, - ne bántson, bácsi!

És az arcát eltakarva, behuzza a fejét a vállai közé.

- Jó, jó, hát ne félj. Ki vagyok én? Mi?

A gyerek fölneéz. Piros, egészséges, gömbölyű képű kis kölyök. Nem lehet több nyolc évesnél. A szeme pilláján harmat gyanánt csillog a könnycsepp. De micsoda különös barna arc ez, micsoda erős orr és apró fekete hollószem!

- Hogy hínak, fiam?

- Pistának hínak, - feleli a gyerek, a nyájas hangra fölbátorodva.

- Micsoda Pistának?

Vállat vont.

- Nem tudom.

- Hát az apádat hogy hívják?

- Azt? Azt Imrének hívják.

- Micsoda Imrének?

- Nem tudom.

- Hol van az apád?

A gyerek a kastély felé intett:

- Elment lúni. - És magyarázó hangon tette hozzá: - Ott lúnek ma mozsárral.

- Hát az anyád kicsoda?

- Az én anyám? - kérdezte szórakozottan, a grófnak gyöngyházgombos kamásliját nézegetve.

- Az.

- Az öreg Dózsának a leánya.

- Dózsa Judit?

A gyerek igent intett a fejével.

A gróf nem kérdezett többet. A csöndben kettőjük között elszállott egy katikabogár. A gróf a kezét a gyerek fejére téve, gondolkozva nézett rá. Azután a zsebébe nyult.

- Nesze, kedves, - mondotta, - íhol egy ezüst tallér.

Hátat fordított és kivörösödött arccal sebesen ment tovább a legelőn. Mikor már valami száz lépésnyire haladt, hallotta, hogy a mozsarak puffognak. Megállt. Vállat vont, a tenyerét is meglebbentve mosolygott és a monoklit föltéve, visszanézett.

A gyerek a szűrön ült. A kalapja meg a botja mellette. Az ezüst tallért nézte a tenyerében.

Kingyes.

Feszty Árpád időnkint eltűnik a fővárosból. Eltűnik egy hétre, két hétre, olykor egy hónapra is. Ilyenkor a Bajza-utcai műtermét zöld kárpitok borítják, s a két kis lompos fehér komondor bánatosan pislog ki a vasrácsozaton át a járókelőkre.

Hát hova lett Feszty Árpád?

Kingyesen van.

Ez az ő tanyája. Nagyon szeretheti, mert sokat emlegeti. A beszédeiből tudtuk, hogy ez a tanya Komárom mellett van. Oda jár ő pihenni vagy elmélkedni.

A múlt nyár vége felé összebeszéltünk Pósa Lajossal, hogy meglepjük Feszty Árpádot. Komárom mindössze két óra Budapesthez, és Kingyes se lehet a világ végén. Megkérdeztük Lányi Gézát is, a Népszínház kitűnő cimbalmosát, hogy nem volna-e kedve velünk jönni? Volt kedve. Magával hozott egy rengeteg nagy cimbalmot is. De ez még nem minden: hogy a kingyesi tanya teljesen meg legyen tisztelve, szmokingba öltözött és fekete nyakkendőt kötött, meg vakító fehérre vasalt inget; szóval olyan ruhában jött, aminőben hangversenyezni szokott. Így indultunk útnak délután két órakor vidáman Komáromba.

Kiszállunk ott az állomáson, ráülünk egy fiakkerre: a cimbalmot meg rátétetjük egy másik fiakkerre.

- Hova hajtsak? - kérdi a kocsis.

- Kingyesre, - feleljük azon a hangon, amelyen itt Budapesten azt szoktuk mondani, a kocsisnak: a Városligetbe, vagy a szép Juhásznéhoz hajtson.

- Kingyesre? - kérdi nagyot nézve a kocsis, - hol van az, kérem?

- Ej, még azt se tudja? Maga tán nem komáromi ember?

- De bizony idevaló vagyok.

No, ha ez nem tudja, majd tudja más. Sorra járjuk a kocsikat; kérdezzük urat, parasztot, kofát, katonát, rendőrt, gyereket, öreget, zsidót, halászt, koldust és fináncot. Mindenik csak a fejét csóválja. Hirből sem ismerte Kingyest egyikse.

- Micsoda puszta lehet az - fakadt ki Lányi Géza.

Pósa arca elsötétült.

- Úgy látszik, - dörmögte, - azért jöttünk, hogy visszamenjünk.

- Még van valami remény, - szóltam magam is lehangoltan, - ha senki se tud a kingyesi puszta-ról, a komáromi képviselő bizonyosan tud róla, mert vagy mellette, vagy ellene, de szavaztak onnan.

Főlkutattuk a várost, és a városban Tuba Jánost. Az ugyan elbámult, mikor betoppantunk a szobájába.

- Hát titeket mi szél fujt ide?

Aztán, hogy megmondtuk, fölhuzta a szemöldökét és gondolkodva nézett reánk.

- Kingyes, Kingyes, - mondotta, - van ilyen puszta, én is voltam ott, csak hogy oda nem lehet elmenni.

- Már miért ne lehetne, ha te voltál ott! - dörrent föl Pósa Lajos.

- Azért, mert oda nem tudja más az utat, csak Feszty Árpád.

- Nohát mi pedig elmegyünk.

Tuba János körülvakargatta rövidre nyírott gömbölyü fejét, és némi levegőbe nézések után egy öreg udvarosért küldött el.

- Az, - úgymond, - az egyetlen ember, aki tudja az utat, az is csak azért, mert a fia ott van az Árpád tanyáján, mindenes.

- Visszamentem a cimbalomverőkért, - jegyezte meg búsan Lányi Géza, - nem fogják megtalálni az öreget.

És úgy történt. Az öreg visszaköltözött a városból a pusztára. Mint később megtudtuk: azért ment vissza, mert, úgymond: a városi emberek sokat beszélnek!

Így már majdnem visszafordultunk, mikor a Lányi cimbalomverőinek élő cáfolatául megjelenik egy zsíroskalapu, vörösorru és kenderszakálu fiakkeros, és azt mondja, hogy ő tudja az utat.

- Lehetetlen, - mondja Tuba János.

- Már mért volna lehetetlen, - jegyzi meg Pósa, - az út azért út, mert járnak rajta.

Tuba mindazonáltal nem bizott a fiakkerosban. Magyarázta a kocsisnak az utat alaposan. Emlékszem, hogy tömérdek sok *jobbra* és *balra*, *le* meg *föl* volt a beszédében. Ezenkívül említett neki két pusztát is: Kavát, meg Agyagost. A kocsis mindezekre komoly igeneket mondott, és rábóligatott a fejével.

A cimbalomnak egy kétkerekű talyigát fogadtunk, magunk pedig az ócska és rozoga fiakkerbe ülve, délután öt órakor útnak indultunk.

Számításunk szerint hat és fél órára oda kell érkeznünk. Vidámak voltunk. A két kocsist megtöltük szivarral. Arról beszélgettünk, hogy mekkorát néz majd Feszty Árpád, ha meglát bennünket. Az ő tanyáján még pesti ember nem hagyott nyomot. Ő maga emlegette, hogy az vadon-hely. Fát ott nem nyesnek, nádat ott nem vágnak. Csönd van. Festőnek való őstenyészet. A földgolyónak ez az egy pontja a legkedvesebb és a legszebb neki. Itt pihen meg a lelke, és itt alkot a fantáziája.

Félóra múlva elértük az első tanyát.

Az udvaron egy mezitlábas menyecske állott. Magot szórt a tyukjainak.

- Micsoda pusztá ez? - kérdeztük, a kocsit megállítva.

- Kava.

- Helyes úton vagyunk, - mondtuk örömmel. - Hát jól megyünk-e Kingyesre, galambom?

- Kingyesre? Sohasem hallottam én annak hírét.

- Tán nem idevaló maga?

- Dehogynem lelkem, - felelte az asszony, - itt születtem én, itt is halok meg.

Azzal tovább szórt a ócsut a tyúkjainak.

Ez egy kissé lehangolt bennünket. Különféle tekervényes utakon és töltéseken haladtunk által. Sehol egy ember, sehol egy ház, sehol egy szembejövő kocsi. Csak nedves smaragdzöld legelők és vörhenyes nádasok, mozdulatlan nyárfák és fehérló füzesek és megint kanyargó út. A nap lealkonyodik. A vöröslő égen vadludak repülnek által. Lányi azokat nézi.

- Talán a vacsorát nézed, Géza?

- Dehogyan azt. A ludak mind keresztbe repülnek előttünk.

No amott fehérlik már az esti szürkületben a másik tanya. Az ott Agyagos. Így mondta Tuba is, hogy előbb Kavát érjük, aztán Agyagost, ami már szomszédja Kingyesnek. No, de ideje is már, hogy vacsorához jussunk. Öt perc múlva hogy bámul ránk Feszty Árpád!

Az út mellett egy ember üldögél. Valami karót farag.

- Micsoda tanya ez, atyafi?

- Kava, kérem alássan.

- Kava? Már, hogy volna ez Kava?

- De bizony Kava. Én csak tudom talán.

- Tyhü, az irgalmát, hiszen itt már voltunk egyszer.

- Persze, hogy voltak az urak. Láttam, mikor jöttek az előbb. Hát hova indultak?

- Kingyesre.

A fejét rázta. Nem hallott róla.

- Kocsis! - szólott ekkor Pósa a felháborodásnak és keserűségnek legmélyebb brugóján, - maga nem tudja az utat!

- De most már tudom - mondja a kocsis - a keresztutnál tévedtem meg.

Egy darabig tanakodtunk, hogy bízhatunk-e a kocsisban. Én bíztam benne, Pósa nem bízott. Lányi bízott a kocsisban, de nem bízott a szerencséiben. Van is abban valami, hogy ha az ember a kapuból megy vissza a cimbalomverőkért.

- Csak a másik pusztát elérjük - szólt reménykedve Pósa - ott majd Árpádhoz igazítanak bennünket. A szomszédban csak tudnak tán Kingyesről.

Utközben aztán beesteledett. Szerencsére holdvilág volt, és az mutatta a sűrű nádasok között vezető keskeny utat. De sehol egy eleven ember! Csak mély sötét árnyékok! itt-ott egy borzas kísértet gyanánt fölmeredő fekete fűzfa. Ilyen lehetett az ország a tatárjárás után.

Balladai mélasággal ülünk a kocsin, mikor egyszer valami száraz földhányásra érkeztünk és Lányi fölkiáltott:

- Dülünk!

Mikor már az ünköt mondta, mindhárman benne voltunk az árokban. A kocsis az nem volt benne, az túlrepült rajta s tán most is repülne, ha egy nagy nyárfa derekában meg nem kapaszkodik.

- Élész-e, Lajos? - kérdeztem Pósat, aki az esésben lavinaként gördült át fölöttem.

- Élek, - felelte mély, komor hangon az árokból, - hát Lányi?

- Oda van a szép fehér ingem, - felelte Lányi a keserű lapu közül, - összegyűrődött.

Azzal kimásztunk.

- Hallja maga! - szólt ekkor Pósa, galléron ragadva a kocsist, - vallja meg, hogy sohasem járt erre!

- De bizonyísten jártam, - felelte a kocsis, - csak hogy kérem alásan annak immáron tíz esztendeje.

- Hát hogy mert maga elindulni, ha már tíz esztendeje nem járt itten.

- Azt gondoltam, hogy tudom az utat, - felelte a kocsis a fülét vakarva.

- Tudtam én ezt előre, - sóhajtott a cimbalmosunk, - az éjjel pappal is álmodtam.

- Én meg a farkasokkal, - szólt Pósa sötéten.

A farkas szóra Lányi a vad nádasra nézett és összeborzongott.

Fölsegítettük a kocsit az árokból, és áldottuk az alispánt, főispánt, szolgabíró, az egész vármegyét, hogy ilyen utat csináltattak a Feszty Árpád tanyájához.

- Gyerünk vissza, - szólott Lányi, - Isten tudja, mi lesz a cimbalommal itt a nádasok között.

- Kérem alásan, - mondotta a kocsis, - negyedóra múlva ott kell lennünk az Agyagosi pusztán.

- Biztosan tudja? - kérdezte Pósa.

- Biztosan, - felelte a kocsis.

Azonban a félóra is eltelt anélkül, hogy mi a nádak fölött lebegő holdvilágon kívül egyéb világosságot láttunk volna. No meg a szivarunk vége piroslott a sötétben.

Az est mindig mélyebb és árnyékosabb. A nádak mindig magasabbak. Olykor-olykor egy fahídon dökret által a lovak lába, azután ismét a puha keskeny töltésúton megyünk. A két kocsi zörgés nélkül halad a fekete úton. Se előre, se hátra nem látunk mást, mint a rejtelmes sűrűségű nádas, és itt-ott egy-egy kis megcsillanó vizet.

- Milyen mély lehet ez a víz? - kérdezi Lányi Géza.

Senki se felel rá. Az útra olykor borzalmas susogással hajlong föl a nád. Mintha láthatatlan rémek hajtanák. Most nem növény a nádas és nem fa a fűzfá, hanem csodás alakzatú mesebeli élőlények, amikben sötét értelem és kísérteti akarat van.

Egyszercsak egy kis rozoga fahídon megrecscsen alattunk a kocsi és mi nagy recsegés-ropogás között az egész világot érezzük szakadni alattunk.

- No, most végünk van!

A rozzant vén híd beroskad a kerekek alatt. Az egész híd-e, vagy csak egy része? Vagy a kocsi törött össze? Az első pillanatban nem tudjuk.

Átmászunk a kocsinyőn.

A kocsis a fejét vakarja: a kocsinak a hátulsó két kereke beleroskad a hídba.

- Ember! - kiáltja elkeseredett haraggal Pósa, - vallja meg, hogy maga nem tudja az utat!

- Persze, hogy nem tudom, - fakadt ki kétségbeesetten a kocsis.

- Hát akkor hogy mert elindulni velünk!

- Azt gondoltam, hogy a képviselő urunk tudja.

No szépen vagyunk. Éjjel, egy ember-lakatlan vad sötét nádasnak rengetegében, oldalt mély vizek és kísértet-sóhajtozást hallató mérhetetlen nádasok között, - ennek a fele se tréfa!

Viaszgyűjtőkkel megvizsgáltuk a kocsit, hogy érdemes-e kiemelni, ha lehet?

Sok törés volt rajta. A sárfogó az egyik oldalon forgácscsá zúzódott, de a keréknek, meg a tengelynek talán nem is esett baja. Azzal a két kocsis, meg mi hárman nekiálltunk, és kiemeltük a fiakkert az útra.

- Hála Istennek, - mehetünk, - mondja Lányi, - de hova?

- Valahova majd csak kilyukadunk, - felelte a kocsis.

Azzal elindultunk újra az őskorszaki nád két mozgó fala között, az ismeretlen mocsárvíznek keskeny hangnyelő puha útján a végtelennek látszó sötét nemtudomságba. Ez a Dante útja egyik pokolból a másikba.

No aztán itt kezdett rám is zuhogni az áldás. Pósa nagyböjti prédikációt rögtönzött reám azért a meggondolatlan ötletemért, hogy így vaktában fölkeressünk egy olyan tanyát, amit a komáromiak sem ismernek. Lányi meg fölsóhajtott:

- Istenem, istenem, hát ezért tanultam én a cimbalom-művészetet, ezért szenvedtem és éltem negyvenegy esztendeig, hogy egy vad pocsolya legyen a temetőm.

- Hát a gyermekköltészet kutya? - szolt Pósa is, - ez aztán méltó befejezése lesz az én költői pályámnak!

- És éppen most, - folytatta Lányi, - mikor minden adósságomat kifizettem. De megálmodtam én ezt, megálmodtam!

Aztán arról beszélgettünk, hogy a Kingyes-tanya tán nem is létezik. Már hogy is lakhatna valaki ilyen vad nádasok között. Feszty csak elgondolta, hogy neki tanyája van, mint az obsitos baka, mikor a lovát emlegeti.

A hold már akkor csaknem a fejünk fölött járt. Szentelenül nevette a tótfejű, hogy micsoda aggodalmak között kocsikázunk: Vajjon hol állunk meg? Meglehet, hogy ez az út belevész valahol a mocsárba. Soha még két író meg egy cimbalmos így el nem végződött a világon! És megyünk tovább a puha úton, a fekete éjszakában, tragikus csöndességben...

Végre egyszer kutyaugatás hangzik nem is messze tőlünk. Micsoda üresség a Patti vagy a Ney Dávid éneke most e kutyaugatáshoz képest.

A sötétből ember jön elő.

- Hol vagyunk?

- Agyagoson.

- No hálaistennek!

- Hova mennek az urak?

- Kingyesre.

- Kingyesre?

- Csak ismeri tán?

- Nem én, uram.

- Nem-e?

- Nem.

- Tán nem idevaló.

- Hát hova való vónék?!
- Itt kell annak lenni!
- Nincs az, uram.
- Szomszédság, ne beszéljen!
- Szomszédság?
- A Feszty Árpád úr tanyája.
- Az Árpád úré?
- Azé, azé. Hát azt tudja, hol van?
- Azt tudom.

Egy ilyen hangra szabadulhatnak föl az elkárhozottak a purgatóriumból.

- No, ha tudja, hát menjen a lovak előtt. Megfizetjük.

Igy jutottunk el aztán a Feszty Árpád útjára. Meg is jött a kedvünk. Nótáztunk. A Feszty ablaka világított. Még ébren van!

És a két kocsi begördült a kis náddal földött tanyaház udvarára.

Feszty Árpád csakugyan otthon volt. Az ágyban olvasgatva hallgatódzott a nótára.

- Vajjon kik járnak erre? - tünődött magában, - bizonyosan betyárok.

És mikor a mi kocsink bejárt a tanyára, Feszty Árpád ott állt már elmeredő szemmel az ajtóban. A kezében két rengeteg nagy rozsdás pisztolyt lógatott.

No aztán, hogy micsoda regényes hely az a Kingyes, és hogy mit csináltunk mi ott három napig, azt nem mondom el. Kingyes maradjon fölfedezetlen és ismeretlen rejteke Feszty Árpádnak. Az ott időzésünk történetét pedig őrizze meg szintén kedves közös emlékünknél az a közösen csinált vers a mestergerendán, amely így kezdődik:

1894. szept. 12. 13. 14.

Itt mulatott három ember, azaz négy.

és így végződik:

Ilyet nem látott a Kárpát!

Isten veled, Feszty Árpád!

A kétféle nóta.

A szél süvöltve hordja a havat. Szélben hóban egy öreg ember jön süppedezve a szőlőhegy kocsútján. Szűr van rajta, és a fején báránybőr süveg. A süveg le van húzva tarkóig. A szél vissza akarná tolni az öreget, de nem bír vele, hát mérgében csak a szűrt rángatja rajta, meg hátrakapdossa hosszú ősz szakálát.

- Haj, - így nyög az öreg, mikor egy helyen térdig süllyed a hóba, - bizony még megfagyok.

A szél most hátrarántotta a szűrét, mintha le akarná ragadni róla, s föl akarná röpíteni a magasságba. Egy nagy vászontarisznya lóg az öreg oldalán. A szél fölfújta a tarisznyát, és bizony elvitte volna, ha jól meg nincs kötve.

Amint így küzd az öreg a széllal, egy másik alak jön vele szembe. Ez is szűrös és satyakos, de ennek könnyebb a sora: ezt a szél hátba nyomogatja, nem szembe.

Már ekkor besötétedett. A két ember csak akkor ismerte meg egymást, mikor összeért.

- E! Ked-e az, Márton?

- Én vagyok, - felelte az öreg.

A kérdező fiatalember volt, noha a fiatalságát a szemig lehuzott süveg alatt nem árulta el más, mint a hangja, s az arcának egy kis kipirosló része a szeme körül.

- Hunnan ilyen későn? - kérdezte tovább a fiatal.

- A szomszédbul.

- Ilyen rossz időbe is kódul kend?

- Mit csináljak.

A fiatalember egy percig némán állott, mintha maga is azon tünődne, hogy mit csináljon az öreg. Aztán hogy a szél közibük szítált egy véka havat, hirtelen határozott:

- Hát, - így mond, - gyűjjön be velem a pincébe.

Az öreg kétszer se mondatta magának. A fiatalember átlépett a garád egy törésén. Az öreg utána botorkált.

A szél itt még dühösebben fűjt. Rázta a lombtalan fákat; fölbontotta itt-ott a lugas-szőlőt és huzgálta, cibálta; majd a pinceházaknak rontott: emelgette, ropogtatta a födelüket. A levegő tele volt a fák sóhajtásával, ajtók sírásával, tetők recsegésével.

Egy helyen két öreg diófa állt, s a között köpcös pinceház. A fiatalember ide fogta az utat. Jártas kézzel nyitott be, s tapogatott a gyertyára. Csakhamar gyújtó sercegett a sötétben, s a gyertya lángot kapott.

- No, itt vónánk, - mondotta a fiatal, az ajtót betéve. - Üljön le kend. Mingyár tüzet is rakok.

A pinceház pitara volt ez. Ide már a szél nem birt beférkőzni. Próbálta ugyan, kéményen, kulcslyukon, de nem sokra jutott, hát mérgében csak az ajtót rázogatta.

A pitart borszagu dohos levegő lakta. Széles, alacsony tűzhely volt egyfelől, másfelől egy szoba ajtaja, meg a pince ajtaja.

Az öreg leült alázatosan egy kis szalmaszékre a tűzhely mellé. A kezét dörzsölte. Az arca úgy el volt jegesedve a hidegtől, hogy alig birt beszélni.

- Azt hittem ez az utósó éccakám, - mondotta. - És még karácsony el se múlt.

- Má cudar idő, - felelte a fiatal. - És engöm is ilyenkor küdenek ide.

Belefujt a nedves forgácsba, aztán, hogy az nagy füsttel lobbot vetett, folytatta:

- Vendége gyűtt a papnak. A tisztartó mög a kálvinis pap. Oszt aszongya: Erigy ki fiam, Jancsi, hozzá abbul az ürmösbül. Mert lássa kend, röggelig verik az asztalt. Oszt az uraknál az a szokás, hogy röggel meleg ürmöst isznak.

Az öreg bólintott.

- Ihatik, akinek van, - felelte csöndesen.

S közelebb ült a tűzhöz. Odatartotta elkékült, elgémberedett két kezét.

Jancsi meg föltárta a kettős pinceajtót, s lement. Csakhamar vissza is tért egy kétliteres kormos oldalu fazékkal. Odatette a tűzhöz.

- No Márton bácsi, - mondotta. - Itt az ürmös! Most mink is urak vagyunk.

- Haj de jó lesz, - örvendezett az öreg. - Áldjon mög a csillagos ég, Jancsi.

Végigvonta a tenyerét a szakálán. Hosszú fehér szakála volt. A hó harmatként ült most rajta. A haja vége összefagyott a szakálával.

A tűz már vígan lobogott. János karót tördelt még hozzá, s két szőlőtuskót is vetett reá. Aztán elővette a pipáját, s őmaga felült a tűz mellé.

- Hát vót-e ma sok szöröncséje kendnek?

- Nyócc grajczár az egész, - felelte az öreg. - Mög három tarisznya kenyér. De azt eladtam a kocsmárosnak.

Ő is pipát huzott elő a csizmája szárából. Jancsi odatette eléje a dohányzacskót.

- Mert látod, - folytatta az öreg, - többnyire kenyeret adnak. Azt pedig nem fogyaszthatom el.

Jánosban a kenyér szó gondolatot költött.

- Szalonna is van itt, - mondotta fölpillantva a polcra. - A multkor itt hagytam egy tenyérsnyit. Kár vót, hogy eladta kend a kenyeret, mert neköm nincsen.

- De van énneköm. Egy karajt meghagytam, amit a mónáréknál kaptam.

Azzal benyult a tarisznyába; benyult szinte vállig és egy nagy karaj fehér kenyeret huzott ki belőle.

Jancsi kissé meghökölt a kolduskenyértől.

- Mit eszik kend hónap? - mondotta tétován.

- Mit eszek? - felelte szinte sértődve az öreg. - Ne fájjon attul a fejed. Nem éheztem én még soha életemben.

A következő percben már sustorgott a szalonna. A pap szolgája gyakorlott kézzel forgatta a nyárson. Hallgattak. A tűzbe hulló zsircseppek kék lánggal sercegtek a parázsban.

János föl-fölemelte a szalonnát és a kenyérre hullatta olvadó cseppjeit. Aztán beledugta az ujját a borba.

- Már meleg. Igyunk tán előbb.

Odanyújtotta a fazekat az öregnek.

Az öreg félretörülte a bajuszát és ivott.

- Ajha! - mondotta belecsudálkozva levegőbe.

Csemmentett a szájával, aztán újra kortyogatott.

- Igaz-e! - felelte János büszkén, - nem bolondok a papok!

Az öreg fejcsóválással felelt, s rábámult fazéokra.

Most már megsült a szalonna is. A kenyeret elfelezték.

Egy óra múlva már piros volt mindakettő és vidám szélesen.

Az öreg fölemelte a mutatóujjat és nagyjókedvében rákezdte:

Tisza partján csináltattam egy csárdát,
Abba méri kisangyalom a borát,
Ezüst icce, arany messző!
Azért járok ilyen késő
Tehozzád!

Öreges hangon dalolt és fatüdővel; de a pipájával vidáman integetett hozzá, és szemében az ifjúság tüze lobogott.

János is vele danolt. Nem ismerte ugyan ezt a régi nótát, de az első szótagról kitalálta a másodikat, s mikor ismételték a nóta derekától, János az arany messzőnél ledurrantotta a süvegét a földre.

No, ilyen vígan voltak.

- Hej, Jancsi, - mondotta aztán az öreg, mikor pihenést tartottak, - mikor én olyan fiatal vótam... De mán a régön vót.

S mikor azt mondta: fiatal vótam, - végighúzta az ujja közt a bajuszát.

- Még tán szeretője is vót kendnek? - kiáltott Jancsi.

S röhögött.

Ez a százéves töpörtyü! Ez a kis pulykaorru, szemöldöktelen torzember, hogy ennek szeretője volt!

- Talán az is vót, - felelte elmélázva az öreg.

De nem sokáig időzött ennél a gondolatnál, hálás tekintetet vetett Jancsira és szólott:

- Ha veled most nem tanálkozok, Jancsi, bizony kievett vóna a farkas a csizmámbul.

- Fenét ette vóna. Mit övött vóna kendön?

- Nono, - szólott az öreg, - szereti az a csontot is.

- Nem gondóta kend igaze, hogy ilyen jól élünk ma!

- De nem ám.

Ittak sűrűn és nagyokat. Az öreg arca kirózsásodott, s két öreg kék szeme hálásan sugárzott Jancsira.

- Hallod-e, Jancsi, - mondotta a fazekat letéve. - Neköd hagyom én a földemet. Nem sok az igaz, - folytatta a pipáját kieregetve, - csak két hód; de az is valami.

Szava ünnepiesen hangzott, és az arca méltóságos kifejezést öltött.

Jancsi az örömtől szinte megrettenve nézett reá.

- Igazán bátyám? Nem szógáttam én arra.

- Hát kire hagyjam? Se fiam, se lányom, sömmi rokonságom. Most fizetnek érte negyven forintot. Az is valami.

- Ajnye bátyám, Márton bátyám, - szólt elérzékenyülten Jancsi.

És meghatottan pislogott.

- Neköd hagyom a házamat is, - folytatta nekitüzesedve az öreg. - Igaz, hogy rossz ház, de ha a tetőt mögcsináltatod, te is ellakhatsz benne.

- Kedves Márton bátyám... - felelt most már könnyezve Jancsi.

- Sohse hálálkodj.

- De kedves bátyám... hogy szógájjam én ezt mög?

- Pizöm is van valamelyes, - folytatta az öreg a pipáját újra töltve. - Pizöm is van neköm.

- Pize is van?

S János olyan csodálkozó nézéssel bámult reá, hogy a pipa majd kiesett a szájából.

- De van ám, - szólt szinte kevélyen az öreg. - Van egypár száz forintom.

- Mögájjunk csak, - szólt Jancsi nagyot nyelve. - Ivott-e kend valaha tokaji bort?

- Tokajit?

- Azt.

- Nem ittam én soha.

Jancsi fölugrott, és kapta a gyertyát. Lefordult nagysebesen a pincébe.

Egy pókhálós sárga palackkal tért vissza. A fazékban maradt ürmöst kilocscsantotta a földre. A palack nyakát leütötte. A tokajit beleöntötte a fazékba.

- No, ezt kóstolja mög kend!

Az öreg két kézre fogta a fazekat. Nézett rá nagy áhítattal. Aztán fölemelte és megszagolta. Belekóstolt. Arca szinte átszellemült. A levegőbe nézett. Aztán újra ivott.

- Ez mán töszí, - mondotta olyan hangon, amelylyel inkább azt lehetett volna mondani: - Gloria in excelsis Deo. - De az öreg nem tudott latinul.

János képe sugárzott az örömtől és a büszkeségtől. Ő is jót húzott a tokajiból s mivelhogy ő se tudott latinul, ő is csak azt mondta:

- Ez mán töszí.

A parázs mellé tolta a fazekat.

Az öreg arca piros volt, mint a pipacs. Megint följebb taszította a süvegét és két könyökre dőlve, vidám képpel dünnyögött valami régi melódiát.

- Hallod-e Jancsi, - mondotta a nótát abbahagyva. - Van neköm egy pár tallérom is. Hóttom után az is a tiéd!

- Igyék édösapám. Engedje mög kend, hogy édösapámnak mondjam.

- A tallér van vagy háromszáz. Az el van ásva. De errül ne beszélj.

- Dehogy beszélök, édösapám. Mögházasodok, ha akarja kend, oszt mindönnap bablevest főzetök kendnek, kolbászosat. De azt csak télön löhet, - tette hozzá igazító hangon.

- A tallért egy rossz korsóba raktam, - felelt rá az öreg pipára gyújtva. - Halálom után mögtanálod, majd mögmondom, hogy hun. El ne felejtsd.

- Ha akarja kend, hát bort is iszunk mindönnap. De akkor a pap szógálatját nem hagyhatom el.

- Azt ne is hadd fiam.

- Kendé lögyön az első szoba. Az Örzse gondozza kendöt. Én csak hálni járok haza.

- Aranyam is van egypár. Nem sok, csak három. Mögtanálod azt is a tallérok között. Bele van csavarva selyömpapirosba.

- Igyék édösapám, kedves édösapám.

Az öreget nem kellett biztatni. Ivott.

- Húsz évet fiatalodtam ettül a bortúl, - mondotta jókedvüen.

- Elvöszöm Örzsit, - beszélte boldog arccal Jancsi. - Szekeres Örzsit. Möglássa kend, hogy olyan asszony lösz abbul, hogy, hogy, hogy...

És fölkiáltott:

- Ej, édösapám, áldja mög az Isten kendöt mindön szép áldásával, hagy csókoljam mög a képit kendnek!

A két ember összecsókolódzott. Jancsi aztán megint a fazékért akart nyúlni, de a fazék feldőlt, s eloltotta a tüzet erős sustorgással.

Ez az eset a hazamenetelre fordította a gondolatokat. Jancsi még egyszer lement a pincébe. Levitte a tokaji bor üres palackját és eltaposta, aztán egy korhadt ászokfát vetett rá, mintha az okozta volna a hibát. Az ürmösből megtöltött egy ötliteres hordócskát, s elindultak.

Az indulás nehezen ment. Az öreg nekitántorodott a falnak.

- Csak nem részög tán kend? - kérdezte Jancsi. - Ha akarja vezetöm kendet.

- Dehogyis, - felelte az öreg, - csak a lábam zsibbadt el.

Tántorogva ment föl a lépcsőn. Jancsi is háromszor tapintott a kilincs mellé, míg megtalálta.

Odakint aztán a szél süvöltve rohanta meg őket: telicsapkodta szemüket, szájukat hóval. Befújta a kezük szárán; rángatta a szűrüket; lökdöste őket hol jobbra, hol balra.

Nem is beszéltek az úton semmit. Jancsi előlment, s olykor hátrapillantott, nehogy az öreg elmaradjon.

Küzdelmes másfél óra volt, míg eljutottak a falu végére, ahol a cigány lakik.

- No apám, - mondotta Jancsi, - bírja-e még a lába?

- Hallod-e, - felelte csöndesen az öreg. - Ne mondj engöm apádnak.

Jancsi újra megállt és ránézett.

Az öreg röstelkedve folytatta:

- Mert most jut eszömbé, hogy mér kapok én negyven forint árendát.

- Mér?

- Hát azér, mert abba benne van a vétel is.

Jancsi nem szólt erre semmit.

Mikor a plébániához értek, Jancsi megállt és kezét nyújtott:

- No Isten áldja mög Márton bátyám.

Az öreg kéznyújtás helyett a füléhez nyúlt, és zavartan vakargatta.

- Hallod-e Jancsi.

- No.

- Mit is beszéltünk ott a pincében?

- Azt, - felelte Jancsi mérgesen, - hogy rám testálja kend mindön pizit.

- Azt mondtam? - kérdi megütődve öreg. - Igazán azt mondtam?

- Azt hát.

- Nem értöm, hogyan mondhattam ilyet. Bizonyosan részög vótam.

- Hát mán eltagadja kend?

- Má mér tagadnám, - felelte felháborodva az öreg. - Minek tagadnám, ami nincsen!

Egyet rántott a szűrén, s annélkül, hogy köszönt volna, nagyokat lépve ment tovább a hóban.

Péter fája.

Még a régi világban történt, hogy egy Csemejt megöltek a labancok az erdőben. Egy tölgyfa alatt ölték meg. Az a fa megvan most is. Péter fája a neve. Már csak némelyik ága leveles, mint ahogy az agg embernek is csak imitt-amott van egy kis gyér haja.

Péter fájának nevezik azt az erdőrészt is.

Ez a darab föld a Keszte családé volt. Valamelyik Keszte összeharagudott a Csemejékkel: visszavette a földet.

Azóta Csemejék innen az erdőn, Keszteék meg túl az erdőn élnek, halnak, annélkül, hogy egymásra kíváncsiak volnának.

Az erdőbe pedig nem jár sem az egyik, sem a másik, csak a Csemej Péter lelke kóborog ott a fa körül.

*

Történt pedig, hogy pünkösöd előtt való napon Csemej Ida épp akkor ment be a juhászok feleségéhez, mikor az a virágos ünneplő ruháit rendezgette.

- Próbálja fel, kisasszony, - mondta a menyecske, - nézzük, milyen parasztasszony lenne a kisasszonyból?

Bezárták az ajtót. Ida fölvette a ruhát. Fejére kötötte a rózsavirágos selymekendőt, és illegette magát a tükör előtt.

A juhásznő összecsapkodta a kezét:

- Milyen szép parasztleány! Kékszemű parasztleány. Jaj, lelkem, drágám, a jó Isten is lenevet magára!

Ida mosolyogva nézett a tükörbe. Már most; ha felöltözött, ki is kell mennie. Hova menjen, *hogyan meg ne lássák?*

Az erdő felé tartott. Virágot szed majd ő ottan. Az erdő útján kocsik zörögtek. Azok a béresek. Azoknak nem szabad őt látniok. Beljebb sietett, a Péter fája felé.

Az erdő hűvös és illatos erre. Embernem sehol. Az árnyékos tölgyek alatt gyöngyvirág fehérlik mindenfelé. Milyen jó itt lenni! Mintha templomban járna az ember, amelyben madarak az énekes papok, és az Isten lelke a fák között lebeg.

Egy vöröskék erdei pillangó a virágharmattól részegen kóválygott előtte a levegőben.

Ida is érezte a mámort. Andalogva ment beljebb és beljebb. Itt-ott még egy kései szentgyörgyvirág sárgállott a fű között. Ahhoz kedvesen illik a cserlevél, meg az egérfark zöldje.

A fű között két szarvasbogarát pillantott meg. Küzdöttek egymással.

- Vajjon miért haragusznak egymásra? - kérdezte eltűnődve Ida. - Nem elég nagy-e az erdő, hogy megférjenek benne! Egy-két nyarat élnek, azután meghalnak; a haraszt alá kerülnek: elporladnak. Mire való hát az a torzsalkodás! Mért nem szeretik inkább egymást?

Egy gyöngyvirágszállal szétverte a két dulakodót. Egyiket jobbra kergette, a másikat balra.

Azután ment-mendegélt beljebb.

Egy tölgyfaágon vadgalambot látott. A hamuszínü madárka epedő bűgással hívta a párját. Az egy sombokorból felelt neki. Összeröpültek. Csókolóztak.

Egy részeg pillangó egy lehulló cserfalevéllal versenyt keringett.

Azután elszállt a két galamb; elszállt a pillangó is.

Ida ment be az erdőbe beljebb.

Olyan volt neki, mintha álmodnék. Egy helyen lombos bokron kellett áttörnie. A szemét behunyta, hogy a levelek bele ne csapódjanak.

Mikor a szemét ismét fölnyitotta, egy vadászruhába öltözött feketeszemű fiatalember állt előtte.

Megdöbbsent.

A virág kihullott a kezéből.

A fiatalember puskát tartott a vállán. Húsz évesnek látszott. A halántékán vékony forradás, - minden bizonynyal kardvágásnak a helye. A szemei pedig erőstekintetű sasszemek.

Állt és bámulva nézett Idára.

Ida megrémült egy kissé.

Ez Keszte-fiu!

A Kesztekről hallatta, hogy éles szeműek. A címerükben is sólyom van, nyilat tartó sólyom. De ez a Keszte sokkal kellemesebb arcu, mint aminőnek ő képzelte a Keszteket.

- Ne félj, kedves, - mondotta mély és meleg hangon a vadász, - nem bántalak én.

A tekintete szelíd volt. A bajuszát megpödrötte.

- Mi a neved? - kérdezte, megérintve Ida vállát.

- Nem mondom meg, - felelte Ida pirosan, - nem mondom meg a nevemet.

Alig tudott lélekzeni. Mi történik vele, ez megtudja, hogy ő Csemey-leány?

Az első gondolata az volt, hogy elfut, de erőt vett magán. - Legyünk bátrak, - gondolta. - És szembe nézett a vadászszal.

- Azt csak megmondhatod tán, hogy hova való vagy?

- Azt sem.

- Hát azt, hogy hová még?

- Visszafelé.

- E szerint Csemey-cseléd vagy?

- Az.

- És már asszony vagy, lelkem?

- Nem. Csak ma bekötöttem a fejemet.

- Igaz: nincs gyűrűd. Tudod, hogy te szép leány vagy?

A fiatalember szemei megfényesedtek.

Ida mosolygott.

- Miért mondja ezt? - kérdezte. - Az erdőbe véletlenül jöttem. Visszamegyek. Nem lát többé.
- Nem látlak többé? Milyen határozottan mondd ezt.
- Tudom mit mondok. Isten áldja!
- A virágaid...

Fölmarkolta a virágokat. Átnyujtotta.

Ida egy pillanatig tévovázott, hogy elfogadja-e?

Elfogadta.

- Azt mondd, - szólt a fiatalember, - hogy sohasem találkozunk többé. Ezt sajnálnám. Sohasem láttam náladnál kedvesebb arcú leányt. Te nem ismeresz engem. Én nem ismerlek téged. Mit gondolsz rólam? nem tudom. Én azt gondolom, hogy álmodom. Vétek-e az, ha egy csókot kérek tőled?

Megfogta Ida kezét, és mámorosan nézett a szemébe.

Ida akaratlanul is föl kacagott. Ha tudná ez a fiú, kitől kér csókot! A Keszte-fiú egy Csemey-leánytól!

A Keszte-fiú félremagyarázta a kacagást. Átölelte Idát, és mikorra az észhez kapott, már akkor ott égett a csók az ajakán.

- Oh, mily édes a csókod! - kiáltott a fiú.

Ida védőn tartotta a kezét. A szeme megtelt könnyel.

- Félek magától, - rebegte, - önnek védenie kellett volna engem!

A fiú lángvörös arccal állott előtte.

- Igazad van, - szólott egyszerre elhalványodva, - bocsáss meg nekem. Dehát annyira fáj neked az én csókom?

Ida nem felelt. Hallgatva mentek egymás mellett visszafelé.

Az erdőben csend volt. A nap itt-ott halaványzöld fényvel tűzött át a falombokon.

Egy kis méh muzsikálva cikázott ide-oda előttük, s meg-megállt néha a sugárhullás alatt a levegőben. Egyszer csak pókhálóba akadt, és fájdalmasan zinegve iparkodott kiszabadulni.

A fiú észrevette, hogy a méhecske kelepcébe jutott. Leszakította azt a pókhálódarabot, és ráfujt a méhecskére.

A méhecske vidáman röpült el, tovább.

Akkor ismét megindult köztük a beszélgetés.

- Szeretem a méhet, - mondotta a Keszte-fiú, - és gyűlölöm a pókot. A méh munkás, becsületes állat. A pók ravasz, leselkedő, orgyilkos. Ha a bogaraknak társadalmuk volna, minden pókot föl kellene akasztaniok.

- Hát a méh nem rabol? - kérdezte Ida, egy cserfaágacskát napernyőként tartva az arcához, - a méh a virágot rabolja meg.

- Nem, - felelte a Keszte-fiú komolyan, - a virág nem veszít azzal a kis édességgel, azt hiszem, szívesen is adja.

Ida ekkor egy roskatag, vén, kopasz tölgyfát pillantott meg. A tölgyfa oldalán egy bevéssett kereszt látszott, s alatta ez a szám: 1704.

- Micsoda fa az? - kérdezte Ida összeborzongva.

- Az a Péter fája, - felelte Keszte megállva és a fára nézve. - Ott vérzett el Csemey Péter 1704-ben. Tíz labanc rohanta meg az öreget. Hős volt! Látod azt a keresztet? Én véstem oda a fa kérgébe ezelőtt három évvel.

- E szerint ön nem Keszte?

- De az vagyok: Keszte Miklós. Miért is ne volnék az?

Egy vadrózsabokorról rózsákat metszett a késével és átnyújtotta Idának.

- Köszönöm, - szólt Ida, - összekötöm együvé.

Leült a Péter fája egyik ledőlt nagy ágára és a kötényében szétrendezte a virágokat:

- Egy jó erős fűszál kellene, - mondotta, körültekintve.

Keszte Miklós faágból hántott kötőszálakat. S leült Ida mellé.

- Milyen finom a kezed, - szólt egyszer szinte kiáltva.

És ahogy a tekintete rámeredt a leány arcára, azt mondja hirtelen:

- Kegyed a Csemey leánya!

Ida ránézett.

- Hát baj az? - kérdezte nyugodt, szomorú mosolygással.

- Nem, nem, - felelte Miklós, gyöngéden rátéve a kezét az Ida kezére.

És nagy igyekezettel egy újabb erős szálát hántott a faágról.

A béke embere.

- Egy könyvkereskedő elbeszélése. -

Én a béke embere vagyok. Soha nem bántottam senkit. Engem se bántott senki.

Lám, mégis milyen háborúba kerülhet az ember!

Valami színtársulat vetődik hozzánk, a színtársulathoz meg egy átutazó operaénekes asszony. Az operaénekesek mindig átutazóban vannak. Jön a direktor a boltomba és kéri a „Parasztbecsület”-et.

- „Parasztbecsület”, éppen az előbb adtam el - felelem, - hanem, ha tetszik, szolgálhatok mással: Itt van például az „Afrikai nő.”

- Hát még mi van?

- Mi volna más? Nálunk az operaforgalom nem volt olyan nagy, hogy mást is tarthatnék. A mi közönségünk többnyire csak regényt olvas, azt is füzetekben.

Jól van: másnap hirdetik, hogy előadják az „Afrikai nő”-t. A kaszinó tömös-tömve. Az egész környékből ott van minden úr. Török kasznárék is ott voltak, meg is rendelték az előszobában Monte Krisztót kötve. Az „Afrikai nő” nyolc év óta hányódik a boltomban. Gondoltam: megnézem. Az igazgató különben is hitelbe vette meg. No jól van: megkezdődik az előadás. Én hátul állok és nyujtogatom a nyakamat. Mögöttem is állnak. Egy úr rálép a lábamra.

- Vigyázzon! - mondom, megfordulva.

Egy cvikkeres, harcsaszáju idegen, sovány, mint a karó.

- Vigyázzon maga! - feleli mordul, - ne nyujtogassa a lábait!

- Azt teszem a lábaimmal, amit akarok, - feleltem én is felbörzenve.

- Ön a lábaival eszik, - szólt gúnyosan.

- Ön a kezével se, - jegyeztem meg, hasonlóképpen gúnyosan.

- Ne csaholjon!

- Csahol az úr!

- Pimasz!

- Szemtelen!

Nyakon ütött.

Én is őt.

Azután, hogy elválasztottak bennünket, ő kiment, én pedig tovább élveztem az operát.

Mikor a függönyt leeresztették, két katonatiszt jött hozzám.

- Uram, - mondotta az egyik, - mi Borz Jenő gazdatiszt úrnak a megbizottai vagyunk, és önnek a nevét kérdezzük.

- A nevemet? Kinek mi köze az én nevemhez! - feleltem balsejtelemmel.

- Mondottuk, hogy Borz úr megbizottai vagyunk.

- Nem ismerem őt.

- Akivel az előbb tetszett pofozkodni.
- Semmi közöm hozzá.
- Sziveskedjék egy szóra kijönni az előcsarnokba.
- Minek menjek én az előcsarnokba? Itt is jól érzem magamat.
- Mégis kérem, itt nem beszélhetünk.
- Arra nincs is szükség.
- Nincs szükség? Borz úr sértve érzi magát.
- Én is sértve érzem magamat.
- Hát akkor ne tessék vonakodni.
- De én nem akarok kimenni. Végig akarom nézni az egész előadást.
- Hát akkor a lakása címét kérjük.

Volt annyi eszem, hogy nem mondtam meg. Gondoltam mingyárt, hogy ezek duelláltatni akarnak.

Másnap mégis ott termettek.

- Borz úr elégtételt kér, - mondták ünnepiesen.
- Micsoda elégtételt? - feleltem boszankodva, - azt hiszem, eleget tettünk egymásnak.
- Az nem úgy van, uram: tisztességes úri emberek éppen abban különböznek az alacsonyfajta emberektől, hogy ha egymást bántják, hát elégtételt is adnak egymásnak.
- És mi lenne az?
- Azt már a segédek határozzák meg. Nevezze meg kérem a segédeit.
- Nekem mindössze egy segédem van, ez az öreg itt, de ez nagyot hall.
- Nem üzleti segédekről van itt szó, hanem két olyan úri emberről, akiket ön megbíz, hogy ebben az ügyben eljárjanak.
- Az már más, - szóltam aggódva, - kérek egy kis gondolkozó időt.
- Micsoda gondolkozó időt?
- Mi üzletemberek sohasem határozunk gondolkozás nélkül. Ismétlem: kérek gondolkozó időt.
- És még meddig kíván ezen gondolkozni?
- Legalább egy pár napig. Ez az eset kiváló megfontolást kíván.
- Hát aztán hány napig kíván az úr ezen gondolkozni?
- Legalább is tíz napra van szükségem.

A hadnagyok erre összenéztek. Az idősebbik belenyúlt a zsebébe: kivett egy névjegyet és azt az asztalra téve, így szólt:

- Holnap délben tizenkét órakor a Turul-kávéházban várjuk a segédeit.
- Megálljanak csak, kérem! - kiáltottam.

De nem álltak meg. A vállukat vonogatták, a kardjukat csörgették a kövezeten.

A dolog aggasztóvá vált. Ha ezt tudom, nem adtam volna ki az „Afrikai nő”-t az üzletemből.

Átmentem a biztosító társasághoz. Gondoltam, annak a titkára pesti ember, az ért az efféle ügyekhez.

Az esetem elejét mosolyogva hallgatta. Mikor azonban már a végét mondtam, merev-egyenesen ült és ünnepies komolysággal nézett reám.

- Mit tanácsol? - kérdeztem, a beszédemet elvégezve.

- Semmi egyebet, - felelte nyersen, - önnek meg kell verekednie!

- Még egyszer?

- Még egyszer.

- Semmi kedvem sincs hozzá.

- E szerint ön fél?

- Persze, hogy félek. Csak nem gondolja talán rólam, hogy nem félek?

- Amint tetszik. Én ugyan nem engedném, hogy engem a lapokban meggyalázzanak.

- A lapokban?

- Ha ön visszautasítja a kihívást, Borz Jenő kijelenti a helyi Híradóban, hogy ön gyáva és gazember.

- De én nem vagyok gazember.

- De gyáva!

- Gyáva. Ön azt mondja: gyáva. Én azt mondom: óvatos.

- Nem én mondom, hogy gyáva, hanem az ellenfele.

- Beszélhet, amit akar. Én Kneipista vagyok: hideg vízben fürdök és almát eszek lefekvés előtt. Én vigyázok az egészségemre.

- De mit mond a világ? Mit mond ön, ha a kávéházban senki sem szorít önnel kezét: ha a kaszinóból kigolyózzák és ha még az unokáinak is előmutatják, hogy önt valamikor egy Borz nevű ember legyavázta és tudom is én még hogyan lebecsülte?

- Mit tegyek, - hebegtem megrémülve. - Nem lehetne vele kibékülni?

- Pofonok után?

- Ő is pofon ütött engem.

- Itt csak fegyverek beszélhetnek.

- Fegyverek? De uram, nekem sohase volt még fegyver a kezemben. Én a kardot úgy fogom, mintha pisztoly volna, a pisztolyt meg úgy fogom, mintha kard volna.

- Az mindegy. Ajánlom különben, hogy inkább kardra menjen. Az nem veszedelmes az életre.

- Kardot fogjak? Egész életemben írtóztam a kardoktól.

- Hát akkor pisztolyra, ha az jobban tetszik.

- Hogy agyonlőjjenek? De uram! Mi lesz akkor az üzletemből, a családomból?

A titkár hátat fordított és kinézett az ablakon.

- Kedves jó uram, - mondom kétségbeesetten, - nincs valami enyhébb párbajeszköz, valami amerikai párbaj, ami nem annyira veszedelmes?

- De van: öt-tíz évre!

- Húsz vagy harminc évre!

Felelet helyett átment a nagy hivatalszobába és ott néhány paraszttal diskurált.

Megtörültem a homlokomat és utána mentem.

- Uram, - mondtam, a vállára téve a kezemet, - megbízom önt, megkérem önt: legyen a segédem. Csináljon, amit akar. Egészen önre bízom az ügyemet.

Éjjel nem aludtam.

A feleségem azt hitte, lázam van. Az is volt.

Folytonosan arra gondoltam, hogy egy nap mulva már gyászkeretben olvashatják a nevemet.

Másnap délben a kávéházban ülve vártam a segédeimet. El is jöttek. Egy orvos is jött velük. A kezében börtáska. Kérdeztem, mi van abban? Azt felelte, hogy túl meg cérna. Majd csaknem elájultam.

- Csak bátorság, - szólt a titkár. - Az a fő, hogy a kardot erősen fogja és a karját nyújtsa ki. A többit megadja a helyzet.

Könnyű nektek beszélni a bátorságról, - gondoltam, - én is könnyen lennék bátor, ha csak nézni kellene.

A kaszárnya vívótermébe érkeztünk. Az ellenfelem már ott volt. Szivarozott.

- Vetkezzenek, - szólt a hadnagy.

Amitől legjobban félttem, bekövetkezett. Tehát egy gomb se lesz a testemen, amely megvédjen.

Elkeseredtem húztam le a cipőmet.

- Mit cselekszik? - szólt bosszúsan a titkár, - csak félig kell levetkeznie.

- Csak félig! Hát melyik felemet vetkezzem le?

- A felsőt.

Őszintén megvallom, jobban szerettem volna a felső testemet ruhában hagyni. Az alsóval lehet ugrani is.

- Borz nagyon fél, - súgta az orvos, mielőtt bekötötte a nyakamat. - Rohanja meg és ön a győztes.

Rápillantottam Borzra. Láttam, hogy sápadt és épp úgy remeg a keze, mint az enyim. De hátha félelmében ő rohan meg engem?

Fölállítottak bennünket, egymástól tíz lépésnyire. A vezérsegéd azt kérdezte, hogy ki akarunk-e békülni? Ráfeleltem volna, hogy igen, de ő mingyárt kimondta a Rajta! szót és ezzel átadott a halálnak.

A kardot mereven előretartva vártam. Gondoltam: jöjjön, a minek jönnie kell!

Borz is állott. Azonban ő úgy hadonászott, mint a szélmalom.

- Közelebb, uraim! - kiáltott a vezérszekundáns.

Nem vagyok bolond, - gondoltam. - Jobb így messziről.

- Közelebb! - kiáltotta a többi is.

Nem tudom, hogy Borz mit gondolt magában, én örültem, hogy tíz lépésnyire is vagyunk egymástól, nemhogy még közelebb igyekeztem volna a kardja felé.

- Uraim, - szólt néhány perc múlva a vezérszekundáns, - sok párviadalt láttam már, de még ilyet nem.

- Az mindegy, - vágott közbe az én titkárom, - úgy verekszenek, ahogyan, akarnak. Az utóbbi időben fordultak elő hasonló esetek a pisztolypárbajoknál; a felek kiállanak, megmutatják a bátorságukat, de nem verekszenek. Béküljenek ki, uraim!

A segédek kiállították a bizonyítványt, hogy az ügyünket lovagiasan elintéztük. A feleségem otthon hős gyanánt üdvözölt. Mi pedig Borzzal délután felkötött karral jelentünk meg a kávéházban és méltósággal fogadtuk a gratulációkat.

Kastély a föld alatt.

Az erdőszélén üldögéltem, egy vadrózsabokor mellé terített pokrócon, - Jegenyén. A fürdőszolga is ott ült, csak hogy ő a gyepen, a pokróc sarkánál. Nem lévén még akkor más vendég, mint én egymagam, a jó Domokos egész napra az én szolgálatomba szegődött: hozta utánam, ha kellett, a festőszereimet, meg a pokrócot.

- Mért olyan szomorú? - kértem egyszer tőle.

- Nem vagyok én szomorú.

- Hát mire gondol?

- Most éppen Sófálvára, Felső-Sófálvára.

- Hát mi van ott?

Azt gondoltam, a szeretője.

- Nincs ott semmi, - felelte, - csak egy kastély.

- Milyen kastély?

- Milyen? Azt senki se tudhassa, hogy milyen.

- Milyen kastély lehet az, amelyikről senki se tudja, hogy milyen?

- Mert az a föld alatt van.

- A föld alatt-e? Elsülyedt?

- Nem sülyedt az el: oda építették.

- Aztán ki volt az a bolond?

- A tündérek.

Ezt olyan egyszerű komolysággal felelte Domokos, mintha azt mondta volna: az oláhok.

De kilométernyi hosszúságra nyúlna az én leírásom, ha minden kérdésemet és minden feleletét leírnám. Öt szónál többet egyfolytában alig mondott. Kérdésekkel kellett belőle kiszedni, hogy mit tud a kastélyról?

Egy óra hosszánál is tovább tartott a vallatásom, mígnem megtudtam tőle a következőket:

Ezelőtt néhány esztendővel egy asszony vízért ment Sófálván a csurgóra. A csurgó az erdőszélén van a temető mellett. Hajnal volt. Amint visszafelé jött, a hegy mellett két nő lépett eléje. Kérték, hogy forduljon be a kastélyba és vigye ki a szemetet. Vigye ki, megjutalmazzák. Hanem azt is megmondták neki, hogy senkinek ne beszéljen erről: ha beszél, halál fia.

Az asszony elcsudálkozva nézett a két nőre. Sohase hallotta különben, hogy Sófálván kastély van.

- Ne csudálkozzál, - mondta az egyik nő, - a kastélyról azért nem tudsz te semmit, mert benne van a hegyben.

A hegy oldalán ekkor csakugyan látott egy nagy kőajtót. Az ajtó nyitva volt. Az asszony szólani se tudott nagy álmélkodásában.

A két nő bemegyen előre, emez meg utánuk. Hanem ahogy átlépi a küszöböt, észreveszi, hogy a nagy ajtó megmozdul. Az asszony megrémül és vissza kiugrik. Szerencséje volt, hogy idején: az ajtó csak a csizmája sarkát csapta oda, de úgy, hogy elszakadt.

Az asszony hazáig futott. Az udvarra már úgy esett be. Lefektetik, kérdik, hogy mi a baja?

- Jaj, azt nem lehet megmondani!

- De mégis!

Addig faggatták, hogy elmondta. No, amint elmondta, meg is halt üstöllést.

A sófalviak nyugalmit fölfordította ez az esemény. A bíró gyűlést hitt össze. A gyűlésen némelyek azon voltak, hogy a hegyet körül kell keríteni, mások meg pópát akartak hozatni, hogy a hegyből elűzze a rosszakat. Voltak azonban olyanok is, akik azt mondták, hogy nem kell megijedni, csak tisztesfü, meg akasztott ember kötele legyen, no meg tömjénfüst.

Végül aztán megnyilatkozott a bíró esze is. A bíró azt mondta, hogy értőjére kell bízni az ügyet: el kell menni az enlakai tudós-asszonyhoz és majd csak azután kell beszólni, ha az beszélt.

A falu megválasztotta a bírót, meg melléje két esküdtet, küldöttségnek.

Érdekes, hogy milyen másképpen megy a székely paraszt az ő tudós-asszonyához, mint a magyar paraszt: a bíró két kendő földet vitt magával. Az egyik kendőbe a kincses hegyből vette a földet, a másik kendőbe meg máshonnan. A két helyről vett föld egyszínű volt.

Elmentek másnap a tudós-asszonyhoz és kibontották az asztalán a két kendő földet. A bíró nem is kért tőle egyebet, csak azt mondja meg, hogy micsoda két föld az?

A tudós-asszony belenézett az egyik kendőbe is, meg a másikba is.

Aztán így szólt:

- Emez itt semmi. Hanem ez a másik föld, - a hegyből vett földre mutatott, - ez olyan hegyből való, ahol tündérek vannak.

- Hát mit tegyünk? - kérdezte a bíró.

- Szentgyörgy-nap éjszakáján - felelt a tudós-asszony, - menjenek arra a helyre, ahonnan ez a föld való. Egy rózsafa van ottan, több rózsafa nincs is. Pont tizenkét órakor megjelenik ott nagy csengetéssel egy ősz-öreg szakálas ember. Állják el az útját. Akkor azon a helyen, ahol az öreg áll, megnyílik az ajtó és belésszáll az öreg. Ott ássanak. Legelsőbbben is egy kéményt találnak és az be fog szakadni és egy vagy két ember áldozatul esik. Hanem a többi annál szerencsésebb lesz: megtalálják a szobákat, ahol az arany meg az ezüst ládákban hever.

A faluban megint nagygyűlést tartottak. Kijelöltek tíz erős embert, s azok Szentgyörgy-nap éjjelén csakugyan lesbe is állottak.

Hát egyszer csak hallatszik ám a nagy csörgés, csöngetés. Jött az öreg fehérszakálas ember. Na most kellett volna eléje állani, megszólítani. De nem mert ám egy se. Az öreg meg nem várakozott, hanem, eltűnt.

A hegy tetején vészelt el a szemük elől, hát azt határozták, hogy ott ásnak. Pénzt adtak össze és hozzáfogtak a munkához. Hanem mingyárt az első ásónyomásnál eltörött az ásó, olyan kemény kőből van az a hegy ottan.

Hegyes vasrudakkal verték, bontották tovább a hegyet. Végre rá is akadtak a kéményre.

- Nem igaz ez, Domokos.

- Vagy igen. Magam is láttam.
- No, csak mondja tovább.
- Hát a kéményre ráakadtak, nem mertek tovább ásni, mert eszükbe jutott, hogy a kémény be fog szakadni és egy vagy két ember áldozatul esik. Mindegyik a másikat biztatta:
- De hátha nem kémény volt az?
- Vagy igen, instálom, hiszen le is nyúltak.
- Mivel nyúltak le?
- Horgokkal, vasrudakkal.
- És mit húztak föl?
- Semmit, hanem azt hallották, hogy odalent zörgött valami.
- És abbahagyták a munkát?
- Nem hagyták éppen abba, csakhoggy oldalt kezdtek ásni. Oldalról nem szakadhat be senki.
- És mi lett az eredmény?
- Mikor én eljöttem már jó messze beástak, de még nem értek bele a kastélyba. Lehet, hogy azóta belyukadtak.

*

A nyáron, hogy Korondfürdőn jártam, eszembe jutott ez az elbeszélés. Átmentem Sófálvára. Az öreg Györke János tiszteletes készséggel vállalkozott arra, hogy megmutatja a kincses hegyet.

A község keleti oldalán egy inkább dombnak, mint hegynek nevezhető gyér fűvel benőtt sziklás helyre értünk. És csak ugyan ott találtam az oldalában a körülbelül tizenötméternyire mély üreget, amit az acélkemény tömör sziklába, bámulatos kitartással vágott a fölbuzdult hi-székenység.

Mert, mintha az egész hegy egyetlen egy kődarab volna, sehol még egy repedés hézaga sincs a barlangban.

Bementem a pappal az üregbe. A kő szinte kongott a lépteink alatt.

- Ez a hegy csakugyan üres, - mondtam a papnak.
- Üres, - felelt az, - olyan, mint egy nagy köedény.
- Nekem valami kéményről is beszéltek. Van valami a tetején?
- Volt egy lyuk, hanem azt már betömték, hogy a gyerekek belé ne essenek.
- És mekkora volt az a lyuk?
- Akkora, hogy egy ember kényelmesen lebocsátkozhatott volna a hegy belsejébe.
- És milyen mély?
- Én egy kötéllel húsz ölnyire értem feneket.
- És nem bocsátkozott le senki?
- Még olyan bátor ember nem született.

Visszajövet elgondolkoztam azon, hogy minek járnak a mi hegymászó embereink az Alpesek közé: íme, itt ki tudja, micsoda érdekes barlang vár a fölfedezésre. A hegyek köröskörül vaskő- és sőtartalmuak. Arany és ezüst tallérok nincsenek talán benne, de lehet, hogy hoznának ide a természet csudáit járó idegenek.

Kurtán Mihály Egyiptomban.

Kurtán Pali földesúr. Van az alföldön egy bátyja: a Mihály. Az jeles ember. Volt Egyiptomban is.

Közülünk eddig senki se járt Egyiptomban. Hírből hallottunk róla eleget. Legtöbbször az egyiptomi cigarettákat meg a piramisokat hallottuk emlegetni. A cigarettákat meg is kóstoltuk. Szárazak. A piramisok bizonyára nedvesek.

Mihály úr felől gyakran kérdezősködtünk, hogy milyen ember? Alacsony-e? magas-e? szőke-e? barna-e? milyen ruhában jár? szivarozik-e? vagy pipázik? beszél-e egyiptusul?

Egy decemberi napon Kurtán Pál a következő telegrammot kapta:

Vacsorára várjatok. Füstölt malac, kapros csusza, teához arak legyen.

Mihály.

Estére meg is érkezett.

Gömbölyű, szürke ember volt. Gömbölyű a feje, a potroha, keze, lába mindene gömbölyű volt. A haja rövidre nyírott és serteszzerű; úgy, hogy kefélni lehetett volna a fejével. A szemei aprók és vidámak. Mozgékony szemöldökei valami barátságos jelentőséget adtak minden pillantásának.

A vacsorán ott volt az esperes, a káplánja, a plébános, a jegyző, meg én.

Kurtán Mihály meleg pillantást vetett a füstölt malacra.

- Ezt régen kívántam - mondotta, lassan tagolt és hangsúlyozott szavakkal, - tulajdonképpen ezért is jöttem. Ha érdemes egy ronda nagy hegyért országokon utazni által, hát nem érdekesebb a jó tormás malacért utazni egyet? Boldogtalan nép az, a melyik nem tudja, mi ez. Egyiptomban például hírért sem hallották.

Mindnyájan feléje fordultunk. Tehát Egyiptomban vagyunk.

- No igen, - folytatta az érdekes vendég, - én ugyanis ezelőtt tíz évvel Egyiptomban jártam. Az szép ország. Mennyi füge! meg mennyi kaktusz!

S mikor azt mondta: füge, magasra lebegtette a villáját: s mikor azt mondta: kaktusz, - az asztalnál alacsonyabb terjengős micsodákat jelzett.

- És hogyan került Kurtán úr Egyiptomba? - bátorkodott kérdezni az esperes.

- Hogyan? Elmentem, - felelte, egy malacbordát széjjelroppantva Kurtán Mihály. - Ez az egyetlen ország érdekelt. Hát van a világon más megnézni való ország is? Avagy volt Jézus Krisztus Párisban? Bécsben? Gleichenbergben?

Az esperes sietett bizonyítani, hogy Jézus Krisztus csak Egyiptomban járt.

- A feleségem persze nem akart elereszteni, - folytatta Kurtán Mihály gondosan megtormázva a malacot - pedig csak a Sárosfürdőig való utat vallottam meg neki. Süss, lelkem, mondám, egy kis, ferslóg pogácsát; ezzel te mindig remekelsz. Mintha ma történt volna, úgy emlékszem rá. És ő mintha érezte volna, hogy messze megyek, olyat sütött, hogy sohse felejttem el. Omlós és illatos elvégre minden pogácsa, de ez több volt az egyszerű konyhai csinálmánynál: valami lírai elem volt benne, valami nem földi finomság, amit csak a költők ihlete szül. Petőfi költeményei kisütve. Ez volt. A szegedi szenátort is megkináltam vele útközben.

- Mit érez az ember, mikor először lép tengeri hajóra? - kérdezte a káplán, aki nem is óhajtott egyebet nyelni, mint Egyiptomot.

- Bizony, - felelt Kurtán Mihály rá se pillantva, - egy kicsit fázogat az ember háta, igen sok a víz, rettenetesen sok. Hogy annyi víz legyen a világon, sohase gondoltam. Az embert megborzasztja ennek a látása. Valami gyászos mélaság lepi meg az embert. Nekünk szerencsétlenségünkre el sem oszlott ez a nehéz mélaságunk, mert olasz szakács volt a hajónkon. Utazott ön már olasz szakácscsal? Nem! Szerencséje. Én már utaztam. Az mindent olajjal főz.

És Kurtán Mihály megvetően csapott a levegőbe a tenyerével.

- A tengert szeretném látni, - mondotta a jegyző, olyan kerekre meresztve a szemeit, mint a szemüveg.

- Mondom, hogy nagyszerű látvány, - felelt rá Kurtán Mihály, magasra emelve bozontos szemöldökét. - Jobbra nézünk: víz. Balra nézünk: víz. Előre nézünk: víz. Hátra nézünk: víz. De nem is néztem soká. Teát kértem és pirított vajás-zsemlyét, meg sonkát hozzá. A tenger már akkor háborgásba fogott.

- Háborgott? - kérdezte elhűlve az egész társaság.

- Igen, háborgott, - folytatta Kurtán Mihály, letéve a villát, - az nagyszerű valami! a hajó rettenetesen mozog, és az emberek a szalonban ide-oda dőlnek. Meg kell kapaszkodni. Ilyenkor persze folyékony ételek nem szerepelnek az asztalon. Egy kis sült hús, egy korty a palackból, ennyi az egész.

- És mennyiben igaz az a mondás, - kérdi a káplán, - hogy aki tengeren jár, megtanúl imádkozni?

- Annyiban igaz, hogy teljesen igaz. Mindnyájan azt mondtuk, no, uram isten, most segíts! Én csak bátor ember vagyok, de még az ebédre is elfeledkeztem, annyira féltem. Szerencsére Alexandriába érkeztünk és ott egy pár lágy tojáshoz jutottam. Utána persze lazacot is kaptunk. Az a kitűnő eledel salátával. Hanem az ágy, az valami kínfészek. Ha az embert nem figyelmeztetik a zanzarákra, akkor ugyan vége van az első éjszakájának. Hogy mi az a zanzara? Hát tengeri szúnyog. Úgy dönög, mintha sírna, oszt úgy csíp, mint a fene.

- És mi igaz a delfinekből? - kérdezte a jegyző megtörülve a szemüvegét.

- Az emberfejű halakat tetszik érteni? Azokból láttam egyet a panorámában ugyanott. Az borzasztó!

- Csakugyan emberfejűk van?

- Olyanforma.

- És az emberevő cápák?

- Azokat is láttam.

- Enni?

- Nem, enni nem láttam őket. Mindnyájan vigyáztunk, hogy el ne essünk.

- Milyen az a Kairó? - kérdezte az esperes.

- Nagyszerű!

- Paloták, muzeumok?

- Minden. Voltam a Buláki muzeumban is. Nagyszerű muzeum! Annyi látni való van benne, hogy egy hétig is lehetne nézegetni. Csupa halottak meg aranyak. De hogy folytassam: reggel megteáztunk és én megrendeltem az ebédet: barnalevest tojással, hideg halmajoneszt, angol roszbifet és túróscsuszát. Ez utóbbi miatt veszekednem kellett; azt mondták, hogy sohse hallották hírét. No, - feleltem, sülyedjen el az egész Egyiptomtok, ha még ezt se tudjátok, hát közönséges kifőtt tészta az, csak turót tegyetek rá, meg tejfölt, meg töpörtőt. A töpörtőt a tolmács kihagyta. Bizonyosan nem tudta lefordítani angolra. Hát ők is kihagyták a csuszából. Mondhatom, nem is sikerült. Máskülönben kitűnő konyhájok van: én egynehány olyan angol ételhez jutottam, aminőt Budapesten aranyért se lehetne kapni. El is hoztam az étlapokat.

Kurtán Mihály itt bő leírását adta az angol konyha különlegességeinek. Azután, így folytatta:

- Hát mondom, reggel kimentünk a piramisokhoz. Azok nagyszerű építmények: alól hegyesek, felül szélesek, azaz hogy fordítva. És roppant magasak.

- A sfinkszet is tetszett látni? - kérdezte a káplán.

- Hogyne: az egy iszonyu nagy kőbarom. Annak az árnyékában ittunk is egyet a pincetokból. Jó bordói bor volt. Egész Egyiptomban nem ittam olyan jóízűt, mint akkor. No, szóltam az utitársamnak, ehhez most csak egy kis jó lúdzsiros piritóskenyér kellene. De persze nem volt, hát csak a nélkül indultunk a nagy Keopsz-piramisnak. Majdnem félóraig tartott, míg föl tudtunk kepesztetni a tetejére.

- Nehéz a fölmenetel?

- Meghiszem azt. Két arabus húzott fölfelé, egy meg tolt, az istenadta. No el is fáradtak. Minden lépten-nyomon baksist kellett nekik adnom, csak hogy ott ne hagyjanak a piramison. Mondhatom, meg is éheztem, mire a tetejére fölértünk. - Tisztelt arabusok, szóltam hozzájuk, - nem volna valami harapni valótok? Dehogyan volt a nyomorultaknak! Az egyik egy darab fekete rögöt vett elő a tarisznyájából és azt mondta, hogy kenyér. No, ha kenyér, mondom, edd meg magad, arabus, nekem ugyan nem kell. Aztán leszálltunk és megnéztük a piramis belsejét is, azután hazamentünk ebédelni. Fájdalom, ez az ebéd nem sikerült. Kalamarét adtak kirántva. Halféle az, de mégse hal. Szinre olyan, mint az ostya, rágásra, mint a sponge. Egye meg, aki szereti.

- Dehát a piramis belsejéről tessék valamit mondani, - könyörgött a káplán. - Mit tetszett ott látni?

- Semmit. Mit is láttam volna? Sötétséget láttam fáklyavilágnál.

Jánosok vagyunk.

János az ajtófélfának támaszkodva állt és pipázott.

- Az apám ugyan hiába élt nyolcvan esztendeig - mondatta magában. - Mit szerzett? Nyomorúságot.

És a lecsüggő rongyos szalmatetőre pillantott.

A szalmatető mohos volt, behorpadozott, szakadozott. A házra azonban jobb tető kár is lett volna. Vályogház volt. A szélnek bizonyára jó szive van, hogy állani hagyta.

És milyen volt a ház kívül, olyan volt belül is. A bútorok mind nyomoréklábuak; az ablak üvege itt-ott kalendáriumlevél.

És János kedvetlenül nézett a szomszéd fazsindelyes házra. Az szép ház volt. Gyümölcsfák lombozták körül.

- Ha nekem ilyen házam volna, - mondotta búsan, - én volnék a világ legboldogabb embere.

De íme kocsirobogás hallatszik az úton s megáll a János kapuja előtt egy hintó. A hintóból kilép a földesúr és azt mondja Jánosnak:

- Nekem kell ez a telek. Hogy adod?

- Ötszáz forintért, - feleli János félvállról.

A földesúr benyúl a belső zsebébe és előnyálaz onnan öt szál százashatárót.

János egy darabig azt se tudja, él-e vagy álmodik. Gondolja, ha álmodik is, megveszi a szomszédjától a házat.

Azzal átmegy. Egy darabig alkuszni, végre is a szomszéd eladja a házat.

- No én szerencsefüre hágtam, - mondja örömmel János.

S igaza volt: az uraság szeszgyárat épített a telken; félév múlva megvette a szomszéd telket is. János most már ezer forintot kapott.

- No, azt mondja ekkor, ha feleségül vehetném Boglár Julist, - boldog lennék.

Boglár Julisra már öt év óta nézett ő ezzel a gondolattal, de persze, megkérni ezideig nem merte.

De most már felöltözködött lánykérő dolmányba, és megkérte Boglár Julist.

Neki adták.

- Juliska, - mondotta magához ölelve a feleségét, - most már semmi se hiányzik a boldogságból, csak ha nekünk két gyerekünk lenne: egyik fiú, olyan mint én; a másik leány, olyan mint te!

Esztendő se telt bele: ikreket kereszteltek a János házában.

Vidám volt mindenki. János azt mondta a bölcsőnél:

- Csak megtartsa őket az Isten, csak meg ne haljanak.

A gyerekek nőttek. Nőtt Jánosnak a vagyona is.

De azért János nem tudott aludni.

- Bíró szeretnék lenni! - kiáltott föl egyszer éjjel, szétesapva az öklével a levegőben.

Mert minden ember szeretne bíró lenni. Szép méltóság is az. Jánost rövid idő múltán megválasztották bírónak.

A bíróság eleinte tetszett Jánosnak. Ezüstgombos mándlit csináltatott és hosszú mogyorófa pálcát hordott magával. De csakhamar megunta a cigányok miatt.

Ő legalább azt mondta. Mert a cigány nép furfangos és hazug. Igazságos bíró nem ítélhet el cigányt, mert nem tudja belőle kihámozni az igazat.

De magában meg azt gondolta, hogy az urak között a bíró a legutolsó.

Azonban mégis húzta az igát. Arra gondolt, hogy ha leteszi a bírói pálcát, ismét kend lesz a neve és nem úr.

- Szeretnék úr lenni! - sóhajtott föl nehéz sóhajtással.

Ekkor úgy érezte, mintha valaki a fülébe súgna:

- Hát nincs-e elég birtokod, hogy úri ruhát ölthess hozzá!!! A szabó csupáncsak pénzért dolgozik.

János eleinte csak csizmába húzott ruhában járt. Később már szivarozott is. Egyszer aztán olyan ruhát öltött, mint a körjegyző.

A béresei ekkor már úrnak szólitották.

Ujévkor egy más faluból való béres ténsurnak nevezte őt. János ezt az embert szolgálatába fogadta s fél mázsa sóval nagyobbra szabta a konvencióját, mint a többinek.

Ekkor már a környékbeli urak kezét fogtak vele s meg is látogatták. Az egyik azok közül tekintetes úr volt.

- Miért hívták azt tekintetes úrnak? - kérdezte János a jegyzőtől.

- Azért, - felelte az, - mert megyebizottsági tag.

János egy év múlva megyebizottsági tag volt. Négyes fogaton járt a megyegyűlésekre. Tekintetes urakkal komázott és kártyázott.

A szolgabíró, aki országgyűlési képviselő akart lenni, fölemelte a poharát és azt mondta Jánosnak:

- Huncut az úr!

- Ej, ha én is képviselő lehetnék, - szólott János elborongva.

- Semmi se könnyebb annál, - mondta a jegyző, - pénzed van, a nevedet is le tudod írni, kiáltasd ki magadat.

Egy hét múlva már ott lengtek a zászlók a faluban. A népnek tetszett az a gondolat, hogy egy belőle való képviselje. De a küzdelem mégis nagy volt. Az utolsó pillanatban egyenlők voltak a szavazatok. Akkor a választási elnök Jánosra szavazott.

János felköltözött Budapestre. Ebédelni a Hungáriába járt: feketekávézni a kioszkba. Per te beszélt Károlyi Pistával és Fejérváryval s az újságírókat a klubban skriblereknek nevezte.

Akkor már ősz ember volt, a homloka ráncos, a kezei reszketők. De még mindig nyugtalan aludt az ágyában.

Egy éjjel belépett hozzá egy méltóságos fehér árnyék:

- Én angyal vagyok, - úgymond. - Láttalak téged, mikor búsan álltál a nyomorúságos kis viskód előtt, és azt mondtad, hogy boldog lennél, ha a másik ház lenne a tiéd. Ekkor elhatároztam, hogy boldoggá teszek. Én sugaltam az uraságnak, hogy vegye meg a telkedet; én fordítottam hozzád Boglár Julis szívét; én kértem neked az Urtól két gyermeket, érted-e? én vagyok, aki megválasztottalak bírónak; én vagyok, aki megyebizottsági tagnak tettelek; az én voksom emelt képviselővé.

- Köszönöm, - felelte zavartan János, - mivel érdemeltem meg?

- Semmivel: boldoggá akartalak tenni. De beleöregedtem én is, te is: az ábrázatod most is tele van a gondok ráncaival. Hát még mindig van kívánságod?

János fölvetett egy szivart az éjjeli asztaláról és rágyújtott. Azután mágneses orrhangon felelte:

- Miniszter szeretnék lenni.

A fehér árnyék csüggedten állott.

- Ime, - mondotta, - nem lehet boldoggá tennem egy embert se. Mert az ember mindig azt mondja: ha ez, meg ez meglenne, boldog lennék, s ha teljesíteném a kívánságát, újra kíván. Hát vigyen el benneteket az ördög.

János fölébredt. Elgondolkodva nézett maga elé és szólott:

- Álom volt-e ez vagy látomás? Akár álom, akár látomás, igaza van az angyalnak. Már most hát csak arra kérem az Istent, hogy ne kívánjak többé semmit.

A telhetetlen ezzel is kívánt.

-&-